

Compact Utopias

Συμπαγείς εκδοχές κατοικίας και εργασίας

Compact Utopias

Συμπαγείς εκδοχές κατοικίας και εργασίας

Μαρία-Κωνσταντίνα Τσίγκα

Επιβλέπων καθηγητής:
Ανδρέας Νικολοβγένης

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Πολυτεχνική Σχολή
Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

Ιωάννινα, Φεβρουάριος 2023

*Ευχαριστώ τον καθηγητή μου Ανδρέα Νικολοβγένη
για το ενδιαφέρον και την σωστή καθοδήγηση καθώς
και την οικογένεια μου και την Κωνσταντίνα που είναι
πάντα εκεί.*

Περίληψη

Οι συμπαγείς εκδοχές κατοικίας και εργασίας, αποτελούν παραδείγματα κτιρίων ή υποδομών, που εκτείνονται σε ένα χρονικό πλαίσιο διακοσίων ετών όπου τα δύο προγράμματα συνδυάζονται και συνυπάρχουν σε μια πυκνή σχέση μεταξύ τους, σε αντίθεση με το εκτατικό πρότυπο της αστικοποίησης. Η ανάλυσή τους γίνεται υπό το πρίσμα των νησιωτικών χαρακτηριστικών που εμφανίζουν, τα οποία τα καθιστούν συγκρίσιμα με το νησί της Ουτοπίας όπως εισήχθη από τον Thomas More που του απέδωσε συγκεκριμένα χωρικά χαρακτηριστικά. Μέσω του διαδοχικού ορισμού Ουτοπίας και νησιού και μέσω της ανάλυσης των παραδειγμάτων αποδεικνύεται ότι οι συμπαγείς εκδοχές κατοικίας-εργασίας συλλαμβάνονται ως Ουτοπίες, όχι ως μη υλοποιήσιμες πραγματικότητες αλλά με σκοπό να επιτευχθεί η ευδαιμονία, το ιδανικό για τον άνθρωπο.

Abstract

The compact versions of living and working are examples of buildings or infrastructures that span a two-hundred-year time frame where the two programs are combined and coexist in a dense relationship with each other, in contrast to the expansive pattern of urbanization. Their analysis is made in the light of their island characteristics, which make them comparable to the island of Utopia as introduced by Thomas More, who attributed to it certain spatial characteristics. Through the successive definition of Utopia and island and through the analysis of the examples, it is demonstrated that the compact versions of residence-work are conceived as Utopias, not as unrealizable realities but with the aim of achieving bliss, the ideal for human.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	12
Η Ουτοπία	14
Το νησί	16
Η Ουτοπία ως νησί	22
Το Αρχιπέλαγος	26
Οι Συμπαγείς εκδοχές κατοικίας - εργασίας	32
Συμπέρασμα	66
Βιβλιογραφία	68
Πηγές εικονογράφησης	70

Εισαγωγή

Η ερευνητική εργασία διερευνά σχεδιασμένες συμπαγείς εκδοχές κατοικίας και εργασίας, παραδείγματα κτιρίων ή υποδομών, που εκτείνονται σε ένα χρονικό πλαίσιο διακοσίων ετών όπου τα δύο προγράμματα συνδυάζονται και συνυπάρχουν σε μια πυκνή σχέση μεταξύ τους σε αντίθεση με το εκτατικό πρότυπο της αστικοποίησης.

Το θέμα αναπτύσσεται γύρω από δύο σύνθετες έννοιες, αυτές τις *Ουτοπίες* και του *νησιού*, ώστε να καταστήσει ευκρινές το περιεχόμενό τους και να οδηγήσει στην μεταξύ τους σύζευξη. Κατ' αρχήν η έννοια της Ουτοπίας εκφράζει μια ιδανική κατάσταση, η οποία συνδέεται με την ιδεαλιστική τελειότητα. Παρότι η υλοποίηση της δεν είναι εφικτή, πάντα υφίσταται ως ανάγκη υπέρβασης των ορίων του πραγματικού κόσμου στον οποίο ζει ο άνθρωπος. Η αναφορά στην έννοια του νησιού και των χαρακτηριστικών του έρχεται σε ρήξη με τον πραγματικό κόσμο και αντιμετωπίζεται σαν ένα ιδεατό πρότυπο, σαν μια ξεχωριστή πραγματικότητα όπου δραστηριοποιείται ο άνθρωπος. Τροποποιώντας το περιβάλλον του και αναπολώντας την απομόνωσή του, ο τελευταίος αναζητά τη δημιουργία της Ουτοπίας, η οποία περιγράφεται ως νησί στο βιβλίο του Thomas More.

Πολλά νησιά μαζί, σε μια πυκνή σχέση μεταξύ τους, συγκροτούν την έννοια του αρχιπελάγους. Η απομόνωση αυτών των νησιών, διατηρώντας τα τεχνητά όριά τους, - και η «μεταφορά» τους στην στεριά δημιουργούν «αστικά νησιά» - μικρότερες πόλεις μέσα στην υφιστάμενη - *cities in the city* όπως εισήγαγε ο O.M. Ungers - και μετατρέπουν ή αντιλαμβάνονται την πόλη σε ένα αρχιπέλαγος. Αυτά τα αυτόνομα τμήματα που χωρίζονται αλλά ταυτόχρονα ενώνονται από το κοινό έδαφός τους παρομοιάζονται με τις συμπαγείς εκδοχές κατοικίας-εργασίας που αναλύονται.

Μέσα από την παρουσίαση των βασικών χαρακτηριστικών των οκτώ παραδειγμάτων που αναλύονται με χρονολογική σειρά, ξεκινώντας από την *Ιδανική πόλη Chaix του Claude-Nicolas Ledoux (1773)* ως την *Ηλεκτρονική πολεοδομία του Τάκη Ζενέτου (1963)* καθώς και το *Nakagin Capsule Tower του Kisho Kurokawa (1972)* - το οποίο αποτελεί κτίριο και όχι πόλη- εντοπίζονται

αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά που καθιστούν αυτές τις ουτοπικές πόλεις σε «αστικά νησιά» που «επιπλέουν» στο «αρχιπέλαγος-πόλη».

Στόχος της εργασίας είναι, μέσω μιας παραγωγικής μεθόδου από το γενικό θεωρητικό πλαίσιο στη μελέτη της αρχιτεκτονικής πρόθεσης των οκτώ παραδειγμάτων, να αποδειχθεί ότι όλα τα παραδείγματα είναι σχεδιασμένες, απομονωμένες ουτοπίες που αναπέμπουν στην Ουτοπία του Thomas More.

Η Ουτοπία

Η λέξη «Ουτοπία» είναι σύνθετη λέξη και προέρχεται από το ελληνικό αρνητικό μόριο «ού» και το ουσιαστικό τόπος, δηλαδή τόπος ανύπαρκτος. Ο όρος «Ουτοπία» εμφανίζεται για πρώτη φορά από τον Saint (Sir) Thomas More το 1516 στο ομώνυμο βιβλίο του, για να περιγράψει έναν ιδανικό τόπο και τρόπο πολιτικής συμβίωσης, ένα απομονωμένο νησί στο οποίο έχει αναπτυχθεί η ιδανική κοινωνία.

Ένα χαρακτηριστικό του ανθρώπου και κατ' επέκταση των κοινωνιών είναι η ανάγκη του να αναζητά αυτό που υπερβαίνει τα όρια του πραγματικού κόσμου στον οποίο ζει. Ο άνθρωπος εκφράζει μια διαρκή αγωνία προκειμένου να ανακαλύψει έναν καλύτερο τρόπο ζωής και ύπαρξης. Όλα τα παραπάνω συμπυκνώνονται στην έννοια της Ουτοπίας. Η Ουτοπία είναι ένας ιδεατός «άπιαστος χώρος», που ως ιδεώδες συμβάλλει σε πολλές πτυχές της πολιτικής και κοινωνικής ζωής. Η Ουτοπία εκφράζει μια ιδανική κατάσταση. Το επίθετο «ουτοπικός» αναφέρεται σε καλοπροαίρετες – κοινωνικές, οικονομικές ή πολιτικές – αλλά απίθανες προτάσεις, ή τουλάχιστον σε προτάσεις που είναι πάρα πολύ δύσκολο να εφαρμοστούν. Πολλές φορές η Ουτοπία δείχνει έναν δρόμο, μια πορεία, ένα όραμα που μπορεί να πραγματοποιηθεί μελλοντικά, όταν αλλάξουν οι συνθήκες που προς το παρόν την κάνουν να μοιάζει με «ουτόπο».

Για τον Ernst Bloch, η ουτοπία συμβάλλει στην εξέλιξη του ανθρώπου και συγκεκριμένα να επιτύχει το αδύνατο. Όπως αναφέρει στο βιβλίο του "The Principle of Hope" η αίσθηση ότι κάτι λείπει και η λαχτάρα που νιώθουμε μπορεί να εκφραστεί μόνο αν φανταστούμε την εκπλήρωσή της.¹

Η Ουτοπία, λοιπόν πηγάζει από την άρνηση του ανθρώπου να αποδεχτεί το υπάρχον και την ανάγκη του να ασκήσει κριτική σε αυτό προκειμένου να πετύχει το ιδανικό γι' αυτόν. Τότε, η ουτοπία ταυτίζεται με την έννοια της ευτοπίας (εύ + τόπος) οδηγώντας σε έναν καλό ή ιδανικό μη τόπο.

Αντίστοιχα όμως, η ουτοπία μπορεί να λάβει και την μορφή της δυστοπίας (δυσ + τόπος) περιγράφοντας έναν τόπο ανεπιθύμητο ή τρομακτικό. Κατά την διάρκεια αναζήτησης του καλού και του ιδανικού, μπορεί ο άνθρωπος να οδηγηθεί στο αντίθετο αποτέλεσμα, δηλαδή σε μια κατάσταση απάνθρωπη, σε ένα κόσμο δεινότερο από αυτόν που ζει και μη πραγματοποιήσιμο. Σύμφωνα με τον Δημήτρη Φατούρο, υπάρχουν διάφορα είδη και κατατάξεις ουτοπίας, ανάλογα με τη στόχευση της καθεμίας, ενώ οι πιο «επιτυχημένες», όπως αναφέρει, συντίθεται από συνδυασμούς κατηγοριών.²

Οι ουτοπίες ανήκουν μάλλον στην ιστορία των κοινωνικο-πολιτικών ιδεών, παρά στην ιστορία της λογοτεχνίας. Αν και εκφράζεται και μέσα από την λογοτεχνία σε κείμενα που περιγράφουν μια ιδανική κοινωνία όπως *Η πολιτεία του Πλάτωνα* (374 π.Χ.), *η Ουτοπία του Thomas More* (1516) και *η Νέα Ατλαντίδα του Francis Bacon* (1626) είναι κάποια τέτοια έργα. Σε ορισμένες μάλιστα περιόδους, οι ουτοπίες αποτέλεσαν την κύρια εκδήλωση της πολιτικής σκέψης.

Η μετάβαση λοιπόν από την ουτοπία ως νοητική κατασκευή στη χωρική ουτοπία, μπορεί να αποδώσει χωρικά χαρακτηριστικά σε έναν τόπο. Με δεδομένο ότι ο ανθρώπινος νους μπορεί να συλλάβει ουτοπικές σκέψεις αυτό σημαίνει ότι σε κάποιο βαθμό και υπό ορισμένες συνθήκες μπορούν να υλοποιηθούν. Ακριβώς εκεί διαγράφεται και η ουσία της ουτοπίας, παρότι το περιεχόμενο μιας ουτοπίας δε μπορεί να υλοποιηθεί, όλη η αξία της εντοπίζεται στην ίδια την πράξη του να φανταστεί κανείς κάποιες εναλλακτικές που ακόμα και η εν μέρη υλοποίησή τους θα βελτιώσει την ανθρώπινη ύπαρξη.

¹R. Levitas, *Marxism, Romanticism and Utopia: Ernst Bloch and William Morris*, *Radical Philosophy* 051, άνοιξη 1989, p. 31

²Δ. Φατούρος, *Ουτοπίες, αρχιτεκτονική κα πόλη*, 1990

Το νησί

Νησί είναι κάθε κομμάτι γης που περιβάλλεται από νερό.

Νησί είναι κάθε αντικείμενο που χάνεται σε μια ατελείωτη επέκταση ενός ομοιόμορφου στοιχείου. Ως εκ τούτου, το νησί είναι απομονωμένο.

Το νησί είναι εξ ορισμού απομακρυσμένο, χωρισμένο, απόλυτα εναλλακτικό.

Το νησί είναι αλλού-κάπου αλλού.

Τα νησιά μπορεί να είναι φυσικά ή τεχνητά: Ατόλες, βράχοι, ηφαίστεια, οάσεις, διαστημόπλοια, εξέδρες άντλησης πετρελαίου, μεταφορείς.³

Εικόνα 1. Fort Boyard, Περιοδικό San Rocco 1 islands, μακέτα

³San Rocco islands 1, τεύχος 2, χειμώνας 2011, editorial p. 3

«What is it that gives an island its special charm? I think the main reason is that an island has clear physical limits, and the mind is able to grasp it and make a picture of it as a whole».

Lord Tweedsmuir

Νησί ή νήσος αποκαλείται ένα μεγάλο κομμάτι ξηράς που περικλείεται από νερό, ανεξαρτήτως του εάν βρίσκεται σε λίμνη, σε ποτάμι ή θάλασσα.⁴

Πιο συγκεκριμένα στο εισαγωγικό κείμενο «Two Deserted islands» ο Mark Lee αναφέρεται στα σύνορα του νησιού ξεκινώντας από την αναζητήσή τους, τον καθοριστικό ορισμό τους μέχρι και τη διάλυσή τους. Κάθε νησί αν και διαφορετικό σε κλίμακα και πρόθεση περιβάλλεται από ένα σκληρό όριο, που το ορίζει, το απομονώνει και του επιτρέπει να διατηρεί την αυτονομία του. Αυτό το όριο συνήθως σε ένα νησί ορίζεται φυσικά από τη θάλασσα που το περιβάλλει, αλλά μπορεί να οριστεί και τεχνητά με ένα τείχος στην περίμετρό του.⁵

Από την άλλη το κείμενο «Deserted islands» («Έρημα νησιά») του Gilles Deleuze, που γράφτηκε τη δεκαετία του 1950 αναφορικά με την έννοια του έρημου νησιού ξαναήρθε στην επιφάνεια όταν αποφάσισαν να συγκεντρώσουν όλα τα δοκίμια του Deleuze στο βιβλίο “L’île deserte et autres textes” που ήταν γραμμένα μεταξύ 1953 και 1974. Πιο αναλυτικά το κείμενο ξεκινάει με έναν διαχωρισμό των νησιών σε ηπειρωτικά και ωκεάνια αναφέροντας τα χαρακτηριστικά τους, ως εξής: «Οι γεωγράφοι λένε ότι υπάρχουν δύο είδη νησιών. Τα ηπειρωτικά νησιά προκύπτουν τυχαία και προέρχονται από μια ήπειρο. Αποκόπτονται από αυτή και γεννιούνται από την εξάρθρωση, τη διάβρωση, την απόσχιση. Επιβιώνουν χωρίς να απορροφώνται από αυτό που κάποτε τα περιείχε». Τα ηπειρωτικά νησιά σίγουρα βρίσκονται κοντά στην αρχική γη από την οποία αποκολλήθηκαν.

Από την άλλη: «Ωκεάνια νησιά είναι τα πρωταρχικά, αιφνίδια. Μερικά σχηματίζονται από κοραλλιογενείς υφάλους και εμφανίζουν έναν αληθινό, αυτόνομο οργανισμό. Άλλα αναδύονται από υποβρύχιες εκρήξεις, φέρνοντας

στο φως μια κινητικότητα και ζωή από τα χαμηλότερα βάθη. Μερικά αναδύονται αργά. Μερικά εξαφανίζονται και μετά επιστρέφουν, χωρίς να μας αφήνουν χρόνο να τα χαρτογραφήσουμε». Τα ωκεάνια νησιά είναι σίγουρα αποκομμένα από οποιαδήποτε πολιτισμική ή κοινωνική αναφορά και πλέουν ελεύθερα σε ένα αόρατο κενό. Τα δύο είδη νησιών ηπειρωτικά (Continental) και ωκεάνια (Oceanic) αποκαλύπτουν μια βαθιά αντίθεση μεταξύ ωκεανού και γης, νερού και στεριάς.⁶ Καταλαβαίνουμε λοιπόν ότι αυτά τα στοιχεία βρίσκονται σε διαρκή πάλη μεταξύ τους.

*«Επίσης, ότι ένα νησί είναι έρημο πρέπει να μας φαίνεται φιλοσοφικά φυσιολογικό. Οι άνθρωποι δεν μπορούν να ζήσουν, ούτε να ζουν με ασφάλεια, εκτός εάν υποθέσουν ότι η ενεργός πάλη έχει τελειώσει ή τουλάχιστον έχει περιοριστεί».*⁷ Όμως η ίδια η ύπαρξη των νησιών διαψεύδει την πεποίθηση αυτή και επιβεβαιώνει ότι η πάλη αυτή δεν τελειώνει. Μέσα από αυτή την πάλη ορίζεται το έρημο νησί και από τους ανθρώπους που θέλουν να τραβηχτούν μακριά, να απομονωθούν, να αποστασιοποιηθούν από κάθε ήπειρο, να χαθούν, να ξεκινήσουν από το μηδέν, να αναδημιουργηθούν. Στη σφαίρα του φανταστικού δεν είναι το νησί που έχει δημιουργηθεί από τα έγκατα της γης αλλά οι άνθρωποι που δημιουργούν εκ νέου τον κόσμο πάνω του.

Από πολύ παλιά ο άνθρωπος είχε το ένστικτο της απομόνωσης ως μιας διαδικασίας δημιουργίας ταυτότητας. Το έρημο νησί που προαναφέρθηκε είναι από τα πιο προφανή παραδείγματα αυτού του ενστίκτου, άλλο ένα παράδειγμα είναι αυτό του πλοίου, που δεν είναι παρά ένα κομμάτι που επιπλέει στον χώρο, ένας τόπος χωρίς τόπο, που ζει για τον εαυτό του και αφήνεται ταυτόχρονα στην απεραντοσύνη της θάλασσας όπως αναφέρει ο Michel Foucault. Και τα δύο παραδείγματα προσφέρουν έναν νέο χώρο εμποτισμένο με χαρακτηριστικά, έναν «τόπο» που δημιουργούμε νοητικά και είναι τόσο τέλεια συγκροτημένος και οργανωμένος που κάνει τον πραγματικό κόσμο να φαίνεται αποδιοργανωμένος, άσχημα διευθετημένος και πρόχειρος.⁸

«Οι ετεροτοπίες προϋποθέτουν πάντα την ύπαρξη ενός συστήματος ανοίγματος και κλεισίματος το οποίο τις απομονώνει και συγχρόνως τις

⁴Γ. Μπαμπινιώτης, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας (Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας, 1998)

⁵San Rocco islands 1, τεύχος 2, χειμώνας 2011, p. 4-6

⁶G. Deleuze, Dessert Islands and other texts, 1953-1974, p. 9

⁷G. Deleuze, Dessert Islands and other texts, 1953-1974, p. 9

⁸M. Foucault, Des espaces autres Hétérotopies (Περί Αλλοτινών Χώρων), Ομιλίες και Γραπτά, Architecture, Mouvement, Continuité, τεύχος 5ο, Οκτώβριος 1984, p.46-49

καθιστά προσπελάσιμες. Υπάρχουν και ετεροτοπίες που φαίνονται σαν απλά και αγνά ανοίγματα, αλλά γενικώς κρύβουν παράξενους αποκλεισμούς. Όλοι μπορούν να εισέλθουν σε αυτές τις ετεροτοπικές τοποθεσίες, αλλά για να πούμε την αλήθεια δεν είναι παρά μόνο μια ψευδαίσθηση: πιστεύεις ότι μπαίνεις και από το γεγονός και μόνο ότι μπαίνεις, αποκλείεσαι».⁹

Το νησί αποτελεί μια ετεροτοπία με το όριο του νερού που αυστηρά το διαχωρίζει από την ξηρά. Για να φτάσουμε σε αυτό πρέπει να προσπελάσουμε τη θάλασσα που παρεμβάλλεται και ταυτόχρονα αποκλειόμαστε και νιώθουμε ότι βρισκόμαστε σε ένα χώρο που έχει τον δικό του χρόνο. Επομένως, ένα νησί λόγω της απομόνωσής του μέσω του υδάτινου στοιχείου είναι αυτό που δύναται να παρέχει έλεγχο και να εξυπηρετεί σκοπούς αυτό-οργάνωσης. Το φυσικό του όριο το καθιστά κατάλληλο μέσο για να απομονώσει το περιεχόμενό του, το οποίο βασίζεται στην ανθρώπινη ύπαρξη και να δημιουργήσει ένα περιβάλλον αυτόνομο, αυτόνομο με τη δική του ταυτότητα. Η δύναμη του νησιού, δεν εντοπίζεται μόνο στα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά του που το διαχωρίζουν από τη ξηρά μέσω του ορίου και το απομονώνουν αλλά και στην αντίληψη ότι μπορεί να παράγει νέους κόσμους και να αποτελέσει τον τόπο πραγμάτωσης της ουτοπικής σκέψης.

Έστω ότι αντιλαμβάνεται κανείς το νησί σαν ένα σύνολο και διατηρώντας τα τεχνητά όριά του το μεταφέρει στη στεριά. Διατηρώντας τα όριά του εξακολουθεί να απομονώνεται και να παραμένει αυτόνομο, να δημιουργείται μέσα σε αυτό ένας «νέος κόσμος». Με αυτόν τον τρόπο μετατρέπεται σε ένα «αστικό νησί» γιατί αποτελεί μέρος ενός μεγαλύτερου συνόλου, μιας πόλης με την ευρύτερη έννοια. Δημιουργείται άρα μια νέα πόλη μέσα στην υφιστάμενη πόλη διασφαλίζοντας την με τα όρια της, διακριτά ή μη.

⁹M. Foucault, Des espaces autres Hétérotopies (Περί Αλλοτινών Χώρων), Ομιλίες και Γραπτά, Architecture, Mouvement, Continuité, τεύχος 5ο, Οκτώβριος 1984, p.46-49

Η Ουτοπία ως νησί

Η Ουτοπία είναι ένα φανταστικό νησί στο οποίο η ευδαιμονία έχει επιτευχθεί, όπως αναφέρει ο Thomas More στο βιβλίο του το 1516 για να περιγράψει την ιδανική κοινωνία. Είναι η πρώτη φορά που η Ουτοπία περιγράφεται ως νήσος.

«Το νησί της Ουτοπίας έχει έκταση 230 χιλιόμετρα στο πλατύτερο σημείο του και μήκος περίπου άλλο τόσο, τα δύο άκρα του στενεύουν, όμως και σχηματίζουν μισοφέγγαρο. Τους δυο βραχίονες χωρίζει ένας πορθμός πλάτους 18 χιλιομέτρων, δημιουργώντας έτσι ένα βαθύ κι απάνεμο κόλπο με περίμετρο γύρω στα 825 χιλιόμετρα. Ο κόλπος δεν έχει δυνατά ρεύματα κι αποτελεί ουσιαστικά ένα τεράστιο φυσικό λιμάνι που επιτρέπει στους κατοίκους να κινούνται παντού με πλεούμενα. Όμως τα νερά στην είσοδο του κόλπου είναι πολύ επικίνδυνα, όλο βράχια και ξέρες. Ο μόνος ορατός και άρα ο μόνος που αποφεύγεται εύκολα είναι ένας μεγάλος βράχος στη μέση της μπούκας. Πάνω του υπάρχει πύργος και φρουρά. Τα υπόλοιπα βράχια τα κρύβει η θάλασσα και είναι θανάσιμες παγίδες. [...]»¹⁰

Το ουτοπικό νησί του Thomas More δεν έχει ακριβείς γεωγραφικές συντεταγμένες αλλά δεν βρίσκεται μακριά από την Ευρώπη. Θα περίμενε κανείς να τοποθετήσει την ουτοπία του σε ένα ωκεάνιο νησί, σύμφωνα με τον Deleuze, ώστε να παρουσιάσει το ιδανικό κοινωνικό μοντέλο ζωής σε ένα τόπο απαλλαγμένο από οποιαδήποτε πολιτισμική αναφορά, όπου θα πρόκειται για ένα άυλο, νοητικό τοπίο. Όμως παρουσιάζει την ουτοπία του ως μια κοινωνική ουτοπία η οποία διατηρεί τα χαρακτηριστικά ενός πραγματικού κόσμου.

Με άλλα λόγια η Ουτοπία καταλαμβάνει ένα νησί που είναι τόσο απομονωμένο όσο χρειάζεται προκειμένου οι Ουτοπιανοί να διατηρήσουν την αυτονομία τους από τον υπόλοιπο κόσμο. Στην περίμετρο του νησιού ακμάζουν 44 καλά ρυμοτομημένες και ομοιόμορφες πόλεις όπου η μικρότερη απόσταση μεταξύ τους είναι 40 χιλιόμετρα και η καθεμία έχει δικαιοδοσία στη γύρω ύπαιθρο σε ακτίνα 30 χιλιομέτρων. Η κάθε πόλη είναι σχετικά αυτόνομη και αυτόνομη, αλλά απόλυτα ισότιμη με τις άλλες. Γενικά, οι

Εικόνα 2. Αναπαράσταση από το νησί της Ουτοπίας του Thomas More (1516)

¹⁰ T. More, Ουτοπία, Αθήνα, 2003, p.111

πόλεις δεν επιθυμούν να επεκτείνουν τα όριά τους, καθώς πιστεύεται ότι η γη είναι για καλλιέργεια και όχι για ικανοποίηση της ανθρώπινης απληστίας. Η πόλη Άμαροτ θεωρείται πρωτεύουσα καθώς βρίσκεται στο κέντρο του νησιού και είναι ιδανική για συναντήσεις, υποδεικνύοντας ότι η γεωγραφική ισοκατανομή των πόλεων δεν αναιρεί την ύπαρξη κεντρικότητας.¹¹

Ο More λοιπόν, φαντάζεται μια ιδανική κοινωνία ισότητας, κοινοκτημοσύνης, θρησκευτικής ανοχής, βασιζόμενη στη γεωργία, με εξάωρη εργασία, χωρίς χρήματα, δικηγόρους και εκμετάλλευση με κοινωνική αρμονία και σταθερότητα, η οποία διασφαλίζεται από μια σταθερή χωρική δομή. Οι κάτοικοι της Ουτοπίας ευημερούν χωρίς πολυτέλειες, δεν έχουν ιδιωτική περιουσία, φροντίζουν για την δίκαιη κατανομή των αγαθών, διασκεδάζουν συνοδεία μουσικής και έχουν άρτιο σύστημα δημόσιας εκπαίδευσης. Ωστόσο, ο ίδιος ο More διατυπώνει τις επιφυλάξεις του για το κατά πόσο είναι δυνατή η αφθονία αγαθών χωρίς την ύπαρξη κινήτρων και ανησυχί για την αδιαφορία των οκνηρών που θα επιβαρύνει τους εργατικούς.

Παραδέχεται ότι η ιδανική κοινωνία της Ουτοπίας δεν παρουσιάζεται ως μοντέλο προς μίμηση για τα σύγχρονα κράτη αλλά εντάσσεται σε ένα ιδεατό πλαίσιο. Σε αυτό το πλαίσιο, η ίδια η δομή του νησιού αποβλέπει στην κατανόηση ότι η ιδανική κοινωνία δεν μπορεί να επιτευχθεί στον πραγματικό κόσμο αλλά χρειάζεται να απομονωθεί και να είναι αυτόνομη γιατί θα χρησιμεύει ως σημείο αναφοράς και μέτρο σύγκρισης ακόμα και για τις σημερινές κοινωνίες.

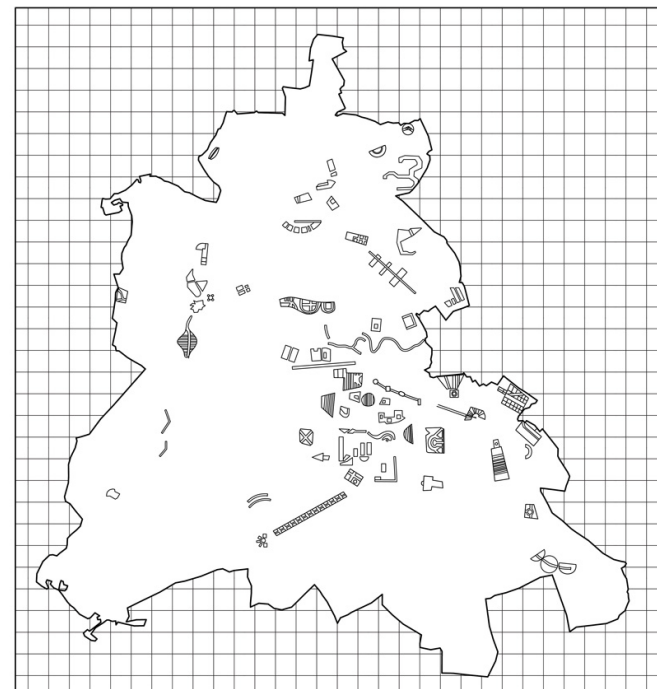
¹¹ T. More, Ουτοπία, Αθήνα, 2003, p.112

Το Αρχιπέλαγος

Το αρχιπέλαγος ορίζεται ως τόπος συνάθροισης στοιχείων με κοινά χαρακτηριστικά, τα οποία αποτελούν μέρος ενός συνόλου, παρά το γεγονός πως μπορούν να προσλαμβάνονται και ως αυτόνομες υπάρξεις, όπως επί παραδείγματι μια ομάδα νησιών μέσα στην θάλασσα. Πρόκειται για έναν κινούμενο και ποικιλόμορφο χώρο συντονισμού και συγκατοίκησης, που ισορροπεί πάνω στη διαλεκτική της ενότητας και της πολλαπλότητας¹², όπως υποστηρίζει ο Massimo Cacciari στο βιβλίο του με τίτλο *Το Αρχιπέλαγος*.

Η έννοια του αρχιπελάγους στην αρχιτεκτονική και την πόλη προσεγγίζεται το 1977 από τον Oswald Mathias Ungers, τον Rem Koolhaas και συναδέλφους τους στο Πανεπιστήμιο Cornell των ΗΠΑ ως «πόλη μέσα στην πόλη»¹³. Το μανιφέστο «Berlin: A Green Archipelago» είναι ένα σχέδιο για την αντιμετώπιση της τρομερής μείωσης πληθυσμού του Βερολίνου που αντιμετωπίζεται με την αποκοπή ολόκληρων τμημάτων και την αντικατάστασή τους με πράσινο, διατηρώντας ταυτόχρονα και μόνο τα τμήματα εκείνα που φέρουν τον γενετικό κώδικα της πόλης ως εγγυητές της συνέχειας για το μέλλον. Η νέα αστική οργάνωση του Βερολίνου αποτελείται από περίπου 60 απομονωμένα «αστικά νησιά»¹⁴, τα οποία «επιπλέουν» μέσα στον ανοιχτό, δημόσιο χώρο.

Η ιδέα της δημιουργίας της πόλης μέσα στην πόλη (city in the city) είναι μια πρόταση για το μέλλον του Βερολίνου.¹⁵ Αυτή η προσέγγιση σημαίνει ότι σε μια πόλη αναγνωρίζονται άλλες μικρότερες πόλεις που λειτουργούν μεμονωμένα και καθεμιά από αυτές μπορεί να περιγραφεί ως νησί και η ενσωμάτωσή τους σε κοινό έδαφος μπορεί να δημιουργήσει ένα «αρχιπέλαγος». Η «πόλη – αρχιπέλαγος», που δημιουργείται λειτουργεί ως σύνολο που περιέχει όλες αυτές τις αυτόνομες πόλεις με την διαφορετική δομή που αναπτύσσονται – ίσως επίτηδες – με διαφορετικό τρόπο από την

Εικόνα 3. Berlin as a Green Archipelago, O.M. Ungers

¹²M. Cacciari, *Το Αρχιπέλαγος*, 1999, p. 23-25

¹³P. V. Aureli, *The Possibility of an Architecture*, 2011, p. 177-178

¹⁴M. Lee, *Two Deserted Islands "Berlin as Green Archipelago"*, *San Rocco islands 1*, τεύχος 2, χειμώνας 2011, p.7

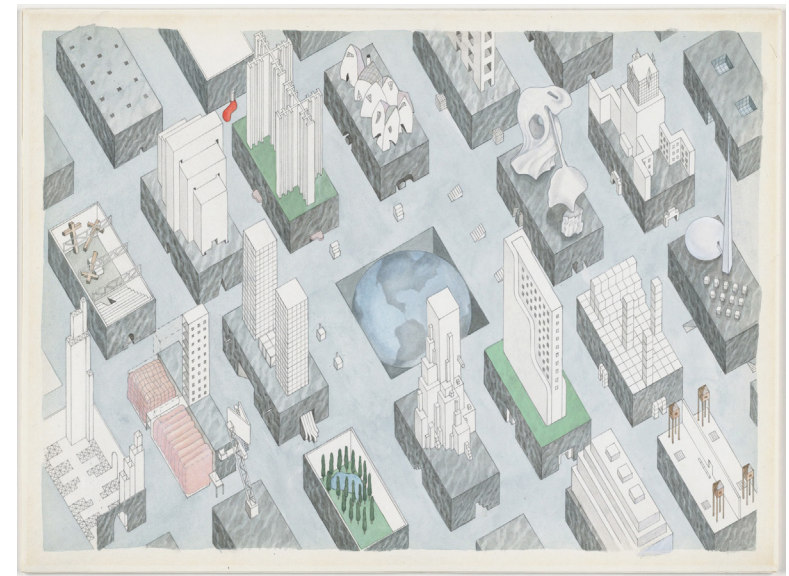
¹⁵O. M. Ungers, *Cities within the city*, 1977, p. 86-90

πόλη που τις περιέχει¹⁶, δηλαδή η πόλη ως σύνθεση ξεχωριστών μερών.

Το αρχιπέλαγος από την άλλη, μπορεί να αφομοιωθεί σε έναν ιεραρχικά οργανωμένο χώρο και να διαλυθεί σε αφιλόξενες, «ιδιωτικές» ατομικότητες, ανίκανες να αλληλεναζητηθούν και να επικοινωνήσουν, σε μέρη που δεν έχουν τίποτε πια να μοιράσουν μεταξύ τους. Στο αρχιπέλαγος, αντίθετα, πόλεις πραγματικά αυτόνομες ζουν σε έναν διαρκή πλου η μία προς και εναντίον της άλλης, σε έναν αξεδιάλυτο διαχωρισμό, όπως υποστηρίζει ο Massimo Cacciari.

Η έννοια του αρχιπελάγους περιγράφει μια κατάσταση όπου τα μέρη – «αστικά νησιά» – χωρίζονται αλλά ενώνονται από το κοινό έδαφος της αντιπαράθεσής τους. Σε αντίθεση με το ολοκληρωμένο σύστημα της αστικοποίησης, το αρχιπέλαγος οραματίζεται την πόλη ως την αγωνιστική πάλη τμημάτων-μερών, των οποίων οι μορφές είναι πεπερασμένες και όμως, λόγω του πεπερασμένου τους, βρίσκονται σε συνεχή σχέση τόσο μεταξύ τους όσο και με τη «θάλασσα» που τα πλαισιώνει και τα οριοθετεί. Όπως το «City of the Captive Globe» (1972) που σχεδιάστηκε από τον Rem Koolhaas και τον Elia Zenghelis αποτελεί μια απόδοση της διαισθητικής προσέγγισης της αρχιτεκτονικής της πόλης του Manhattan, παρουσιάζοντας ένα αδιάκοπο πλέγμα ως το κυρίαρχο χαρακτηριστικό της πόλης.¹⁷ Η απόδοση κάθε τετράγωνου ως μια φανταστική – πόλη μέσα στην πόλη – δημιουργεί ένα αφηρημένο και δυνητικά άπειρο αρχιπέλαγος. Κάθε «νησί» αντιστοιχεί σε ένα οικοδομικό τετράγωνο αυτού του θεωρητικού Manhattan και μεταφράζεται ως μια αυτόνομη ιδέα ενώ το πλέγμα-αρχιπέλαγος δημιουργεί μια πολλαπλότητα λειτουργιών και επιθυμιών.

Τα νησιά του αρχιπελάγους περιγράφουν τον ρόλο της αρχιτεκτονικής μορφής μέσα σε έναν χώρο που κυριαρχείται όλο και περισσότερο από τη «θάλασσα» της αστικοποίησης. Τα νησιά πλαισιώνονται από τη θάλασσα, ωστόσο τα επίσημα όριά τους τους επιτρέπουν να κατανοηθούν ως αυτά που πλαισιώνουν και, σε κάποιο βαθμό, (επανα)ορίζουν τη θάλασσα μεταξύ των νησιών.¹⁸ Στην πραγματικότητα, το αρχιπέλαγος είναι ενάντια στο σύνολο της αστικοποίησης.

Εικόνα 4. The City of the Captive Globe, Rem Koolhaas

¹⁶O. M. Ungers, *Cities within the city*, 1977, p. 86

¹⁷R. Koolhaas, *Delirious New York. A Retroactive Manifesto for Manhattan*, 1994, p. 296

¹⁸P. V. Aureli, *The Possibility of an Architecture*, 2011, introduction p. xi-xii

«Μπορεί να νοηθεί μια «κοινότητα» νησιών που πλέουν αέναα το ένα προς και εναντίον του άλλου; Μόνο αν το καθένα από αυτά γνωρίσει τον εαυτό του και εκδηλωθεί στον ίδιο του τον εαυτό όχι ως απλή ατομικότητα, αλλά ως τέλεια ολοκληρωμένη, ικανοποιημένη ενότητα που πρέπει να επιβληθεί στο κέντρο ενός ιεραρχικά προσανατολισμένου χώρου. Μόνο αν το καθένα από αυτά, γνωρίζοντας τον εαυτό του, ανακαλύψει εντός του την ίδια πολυπλοκότητα, τις ίδιες μεταβλητές και απρόοπτες «γεωμετρίες» που συγκροτούν την αρμονία του Αρχιπελάγους».¹⁹

¹⁹M. Cacciari, Το Αρχιπέλαγος, 1999, p. 39

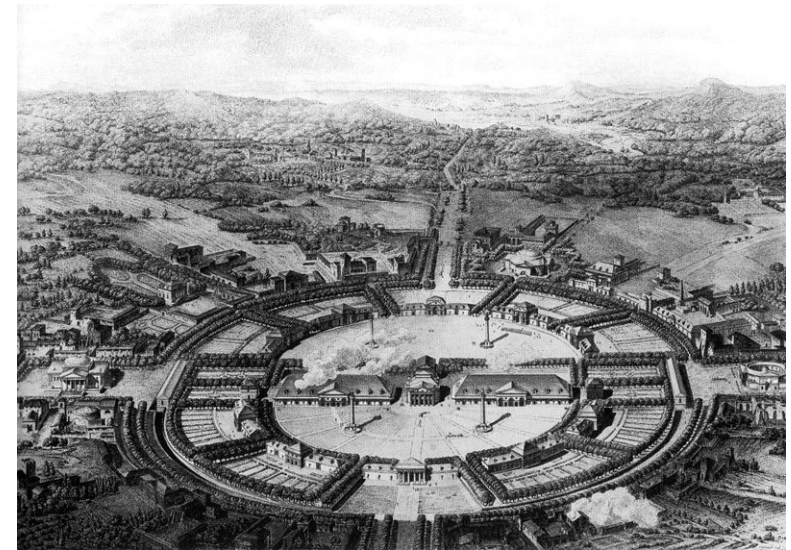
Συμπαγείς εκδοχές κατοικίας-εργασίας

01 | Η ιδανική πόλη Chaux, Claude-Nicolas Ledoux

Η ιδανική πόλη Chaux του Claude-Nicolas Ledoux μπορεί θεωρηθεί ως μια από τις πρώτες προσπάθειες ενοποίησης των παραγωγικών μονάδων με τις εργατικές κατοικίες.

Τον 18ο αι. ο αρχιτέκτονας Claude-Nicolas Ledoux προτείνει την εγκατάσταση μιας καινούργιας βιομηχανίας αλατιού στην Arc-et-Senans, στην επικράτεια του δάσους Chaux στη Γαλλία. Η βιομηχανία του αλατιού χτίστηκε μεταξύ 1775-1779 και πρόκειται για ένα συγκρότημα κτιρίων που θα γινόταν η αφετηρία για το έργο μιας ουτοπικής πόλης. Η σχεδιασμένη αυτή πόλη, η οποία αντανάκλα τις κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές που πραγματοποιούνταν εκείνη την εποχή, τοποθετεί τις εγκαταστάσεις της όχι κοντά στο νερό αλλά κοντά στην ξυλεία και στα καύσιμα που παρείχε το δάσος. Πρόκειται για μια κυκλικής διάταξης πόλη όπου στο κέντρο τοποθετείται «ο διευθυντής» και τα δύο εργοστάσια πλαισιώνουν το οίκημά του, ενώ σχετικά κοντά στα εργοστάσια, ημικυκλικά διατάσσονται οι κατοικίες των εργατών. Κάθε κατοικία σχηματίζει μια μικρή κοινότητα σε συνδυασμό με τους μικρούς καλλιεργήσιμους κήπους, οι οποίοι εξασφαλίζουν την παραμονή των εργατών μέσα στο συγκρότημα ακόμα και στον ελεύθερο χρόνο τους, έτσι ώστε να καθίσταται δυνατή η εικοσιτετράωρη επίβλεψή τους. Το σχέδιο χαρακτηρίζεται από κεντρικότητα. Δυο άξονες κάθετοι μεταξύ τους διαπερνούν το ελλειπτικό σχήμα της βιομηχανικής πόλης και επεκτείνονται πέρα από αυτή και γύρω τους ακολουθούν ακτινωτοί δρόμοι που οδηγούν στην παραγωγική μονάδα.

Επίσης οι αποστάσεις της πόλης είναι μικρές και δε χρειάζεται κάποιο μέσο για την μεταφορά. Η κοινότητα κατά κάποιον τρόπο αναπαράγει μια δική της ακόμα πιο εσωτερική μορφή ελέγχου και επιτήρησης. Η μορφή της πόλης είναι τέτοια ώστε να χωρίζει, να ιεραρχεί και να ελέγχει τις κοινωνικές και τεχνικές λειτουργίες. Η Ιδανική πόλη Chaux λαμβάνει το σχέδιο των αλυκών ως κεντρικό σημείο για την ανάπτυξή της, ενσωματώνοντας μια ιδέα της κοινοτικής ζωής που ενώνεται με αυτή μιας νέας βιομηχανικής αστικοποίησης.

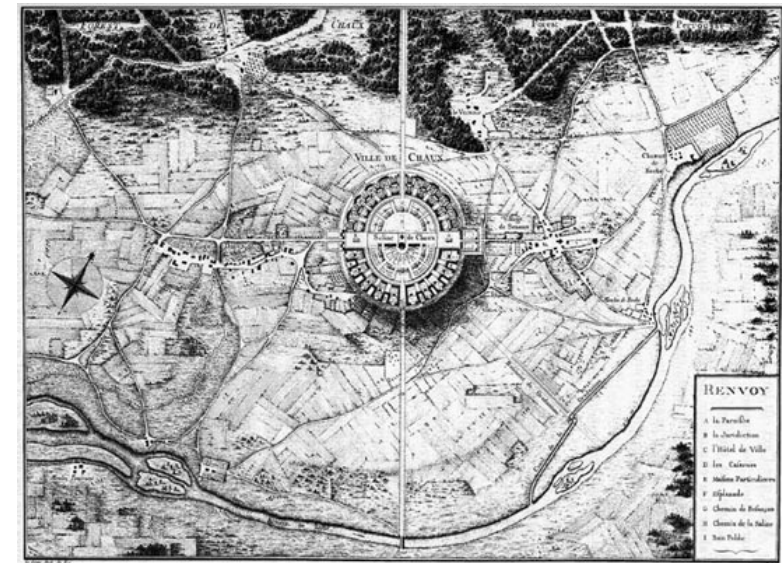
Εικόνα 5. Η ιδανική πόλη Chaux (1775), Claude-Nicolas Ledoux

Η πόλη Chaux ως νησί

Η πόλη Chaux είναι ίσως το παράδειγμα που μπορεί να παρομοιαστεί πιο εύκολα με νησί, λόγω του ελλειπτικού της σχήμα, που παραπέμπει στο αρχέτυπο του νησιού περιτριγυρισμένο από τη θάλασσα.

Η αυτοτελής πόλη, με το σκληρό όριο που την περιβάλλει, αποκόπτεται από τον περίγυρό της και εμφανίζεται αυτάρκης καθώς βασίζεται στην παραγωγή – τα αλατωρυχεία, στο κέντρο – και τις κατοικίες στην περίμετρό της, οι οποίες βασίζονται στη γεωργία και είναι πανομοιότυπες μεταξύ τους.

Η πόλη διακρίνεται από κεντρικότητα και ομοιομορφία και οι αποστάσεις εντός της πόλης είναι πολύ μικρές, στοιχεία που γίνονται διακριτά εντός των ορίων ενός νησιού. Ένα νησί όμως καθορίζεται και διαμορφώνεται και από την ανθρώπινη ύπαρξη πάνω σε αυτό καθώς ο ίδιος ο άνθρωπος διαμορφώνει την δομή και το πρόγραμμα της πόλης, στην οποία ζει. Όπως συμβαίνει και στην ιδανική πόλη Chaux, στην οποία οι κάτοικοί της διαμορφώνουν αυτή την κυκλική δομή με σκοπό να προάγει η πόλη τον βιομηχανικό της χαρακτήρα, ο οποίος την διατηρεί αυτόνομη αλλά ταυτόχρονα συνυπάρχουν οι τομείς της κατοικίας και της εργασίας εντός των ορίων την πόλης όπως συμβαίνει και στο εσωτερικό ενός νησιού.

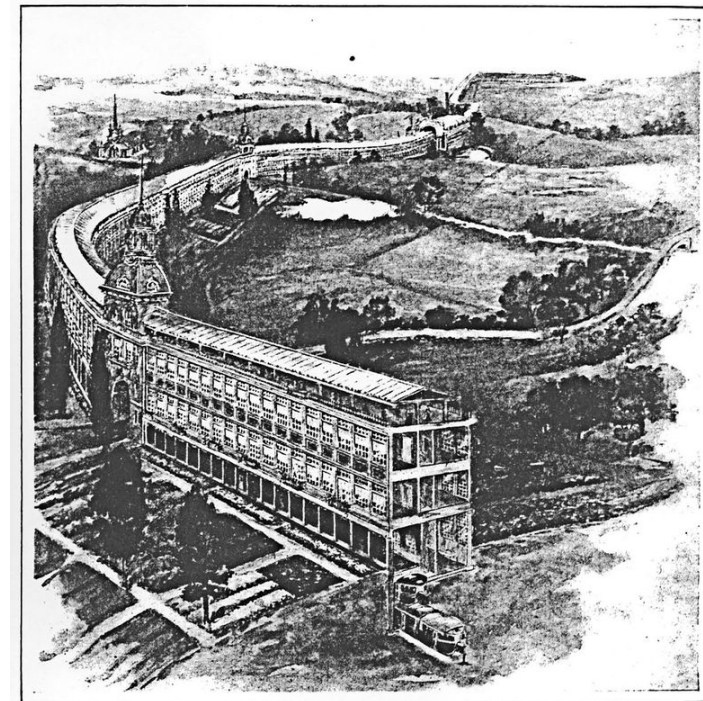
Εικόνα 6. Η ιδανική πόλη Chaux (1775), Claude-Nicolas Ledoux, τοπογραφικό

02 | Roadtown, Edgar Chambless

Η πόλη Roadtown αναπτύχθηκε το 1910 από τον Edgar Chambless και πρόκειται για ένα συγκρότημα αρχιτεκτονικής δομής με αόριστο, φαινομενικά ατελείωτο, μήκος με διαφορετικά επίπεδα, το οποίο συνδυάζει κατοικίες, υπηρεσίες, μεταφορά και χώρους παραγωγής με τον επαναστατικό στόχο «της επέκτασης της αμερικανικής πόλης σε μια συνεχή αναπτυσσόμενη γραμμή από την ανατολική Νέα Υόρκη στα δυτικά του Σαν Φρανσίσκο». ²⁰

Η πρόταση του Chambless είναι μια ομοιόμορφη διατομή που συνδυάζει την αθόρυβη σιδηροδρομική μεταφορά, η οποία συνέδεε οικιακά διαμερίσματα αλλά και την παραγωγή. Πιο αναλυτικά, υπόγεια βρίσκεται ο αθόρυβος σιδηρόδρομος που ενώνει όλη τη γραμμική πόλη και αποτελεί το μόνο μέσο μεταφοράς, στο αμέσως ανώτερο επίπεδο τοποθετούνται οι μονάδες παραγωγής, οι οποίες έχουν άμεση πρόσβαση στην καλλιεργήσιμη γη καθώς οι ίδιοι οι κάτοικοι ασχολούνται με την γεωργία. Ανώτερα βρίσκονται οι μονάδες κατοίκησης και στο τελευταίο επίπεδο υπάρχει ένα κοινόχρηστο κατάστρωμα περιπάτου. Στην πραγματικότητα η παραγωγική μονάδα συνυπάρχει με την κατοικία μέσα σε αυτή τη συμπαγή, γραμμική πόλη και βασίζεται στην γεωργία καθώς η ίδια η πόλη βρίσκεται μέσα σε μια επαρκή καλλιεργήσιμη γη για την υποστήριξη όλου του πληθυσμού της.

Η Roadtown είναι μια αστική κατασκευή που μπορεί να επεκτείνεται επ' αόριστο, επαναπροσδιορίζοντας σε ένα ενιαίο μοντέλο τις κατηγορίες της κατοικίας, της παραγωγής και του αγροκτήματος και επιδιώκει να φέρει την πόλη και την εξοχή σε μια νέα συμβίωση.

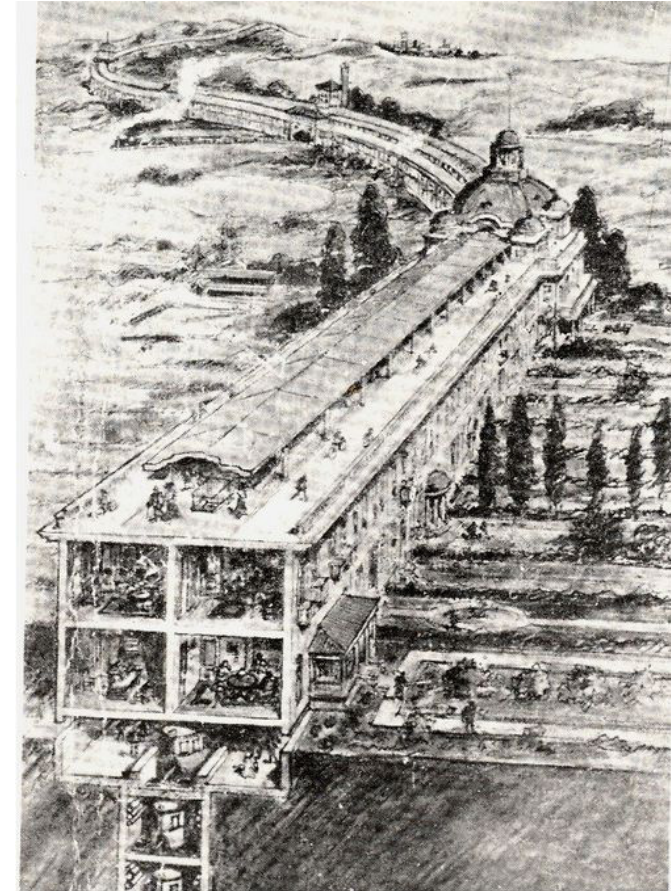

Εικόνα 7. Roadtown (1910), Edgar Chambless

²⁰Emanuele Sommariva, Cr(eat)ing City: Urban Agriculture, Back to Utopia, p.121

Η Roadtown ως νησί

Το ατέρμονο, γραμμικό νησί Roadtown μοιάζει να «επιπλέει» μέσα στην καλλιεργήσιμη γη. Η πράσινη έκταση διακόπτεται από την γραμμική πόλη που την διαπερνά και ταυτόχρονα την ορίζει καθώς αποτελεί την «θάλασσα» που την περιβάλλει. Ωστόσο της προσδίδει ταυτότητα αφού η συμπαγής, γραμμική πόλη βασίζεται στη γεωργία και προάγει το μοντέλο παραγωγή-κατανάλωση. Η πόλη Roadtown παρουσιάζεται σαν αυτόνομη χωρική μονάδα, η οποία λόγω της απομόνωσής της δύναται να παρέχει έλεγχο και να διαμορφώνει την εσωτερική της οργάνωση. Επίσης, εντός των γραμμικών ορίων της περιέχονται οι τομείς κατοικίας, παραγωγής και μεταφοράς, τα οποία αποτελούν χαρακτηριστικά συγκρότησης ενός νησιού. Το περιβάλλον παραμένει άθικτο και διαθέσιμο στους κατοίκους της Roadtown, το οποίο θα μπορούσε να παρομοιαστεί με το «πράσινο αρχιπέλαγος» (green archipelago). Με άλλα λόγια, όπως αναφέρθηκε παραπάνω ότι οι «πόλεις-νησιά» διαχωρίζονται μεταξύ τους και πλαισιώνονται από λωρίδες πρασίνου έτσι και η Roadtown διαπερνά την τεράστια έκταση καλλιεργήσιμης γης, που μοιάζει να την χωρίζει στα δύο αλλά ταυτόχρονα την πλαισιώνει και την οριοθετεί, δημιουργώντας μερικά σημεία πρόσβασης.

Εικόνα 8. Roadtown (1910), Edgar Chambless

03 | High-rise City, Ludwig Karl Hilberseimer

Το 1924, ο Ludwig Karl Hilberseimer σχεδιάζει την High-rise City. Πρόκειται για μια πόλη υψηλής πυκνότητας που αναπτύσσεται κατακόρυφα και διαμορφώνεται από πανομοιότυπα κτίρια μεγάλου ύψους σε μια σταθερή επανάληψη. Στόχος του Hilberseimer, όπως και του Le Corbusier, με την πρότασή του για την πόλη των τριών εκατομμυρίων κατοίκων, είναι ο εξορθολογισμός της μοντέρνας πόλης και η μετατροπή της στην τελειότερη και πιο αποτελεσματική μηχανή που θα βοηθήσει τον άνθρωπο σε κάθε στιγμή της καθημερινής του ζωής.

Η High-rise City πρόκειται για μια πόλη, η οποία χαρακτηρίζεται από ισότητα και απουσιάζει η διάκριση κοινωνικών και οικονομικών τάξεων. Η πόλη βασίζεται σε μια μονάδα που περιέχει μια κοινότητα. Όπως στις μεσαιωνικές πόλεις όπου η ζωή και η εργασία γινόταν στο ίδιο κτίριο, έτσι και στην High-rise City οι δραστηριότητες οργανώνονται κατακόρυφα σε αυτές τις μεγαδομές και οι κάτοικοί τους πήγαιναν από το σπίτι στη δουλειά, με τη χρήση του ανελκυστήρα. Πιο αναλυτικά, η πόλη αποτελείται από δύο επικαλυπτόμενες πόλεις: στο χαμηλότερο επίπεδο βρίσκεται η «εμπορική» πόλη και η οδική κυκλοφορία, στο υψηλότερο επίπεδο η «οικιστική πόλη» και η κυκλοφορία των πεζών μέσω γεφυρών, ενώ στο υπόγειο βρίσκεται η δημόσια συγκοινωνία. Ο Hilberseimer χώρισε έτσι την πόλη σε ζώνες καθ' ύψος.

Η High-rise City είναι μια πόλη που προορίζεται για ένα εκατομμύριο κατοίκους, εφικτό λόγω της ανάπτυξης καθ' ύψος, της αυξημένης πυκνότητας και των αλληλεπικαλυπτόμενων χρήσεων. Η πόλη διατάσσεται από το βορρά προς το νότο και διακρίνεται από ενότητα και απλότητα μέσω του επαναλαμβανόμενου μοτίβου των συμπαγών αυτών μεγαδομών. Η χωροταξία της πόλης αυτής αποσκοπούσε στην απαγκίστρωση του ανθρώπου από την οχλούσα κυκλοφορία των οχημάτων και στη δημιουργία μιας πόλης που θα μπορεί να ανταπεξέλθει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο στις αυξανόμενες ανάγκες της εποχής. «Πρόκειται για μια αρχιτεκτονική σε συμφωνία με την παρούσα καθημερινή ζωή, όχι υποκειμενική και ατομικιστική αλλά αντικειμενική και οικουμενική», υποστηρίζει ο ίδιος.

Το σχέδιο του Hilberseimer είχε λάβει υπόψη μόνο τις επιχειρηματικές και οικιστικές πτυχές. Δεν υπήρχε χώρος για δημόσια κτίρια – εργοστάσια, βιομηχανικές εγκαταστάσεις, μουσεία, αίθουσες συνελεύσεων, εκκλησία

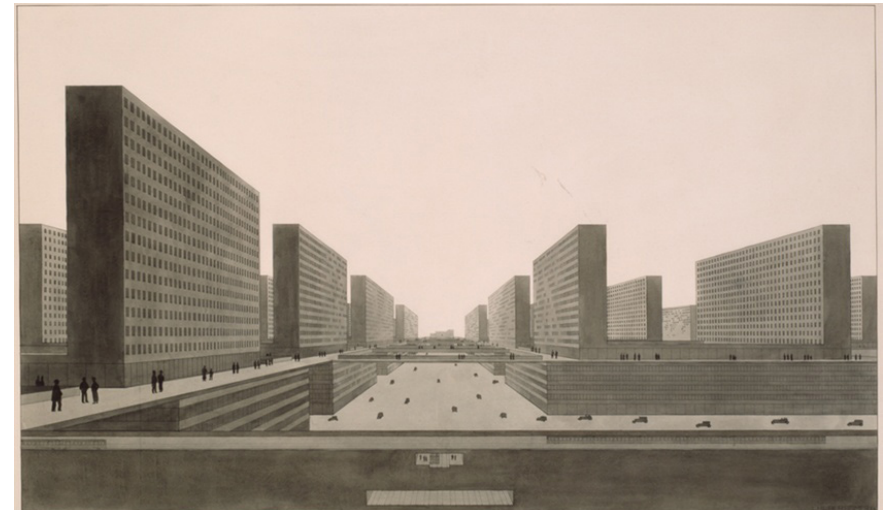
ή σχολεία – ούτε για πάρκο ή πλατεία. Ο ίδιος παραδέχτηκε ότι «Η επανάληψη των τεμαχίων είχε ως αποτέλεσμα την υπερβολική ομοιομορφία. Κάθε φυσικό πράγμα αποκλείστηκε: κανένα δέντρο ή γρασίδι δεν έσπασε τη μονοτονία...το αποτέλεσμα ήταν περισσότερο μια νεκρόπολη παρά μια μητρόπολη, ένα αποστειρωμένο τοπίο από ασφαλτο και τιμμέντο. Απάνθρωπο από κάθε άποψη».

Εικόνα 9. High-rise City (1924), Ludwig Karl Hilberseimer, προοπτική απεικόνιση

Η High-rise City ως νησί

Τα αυτόνομα, επαναλαμβανόμενα και πανομοιότυπα κτίρια που αποτελούν την High-rise City αποτελούν οριοθετημένες αυτόνομες αστικές μονάδες που «επιπλέουν» εντός της κίνησης των οχημάτων. Τα ανεξάρτητα κατακόρυφα στοιχεία, απομονώνονται από το γύρω περιβάλλον μέσω του σκληρού ορίου που τα περιβάλλει και συγκροτούν «νησίδες» με χαρακτηριστικά πόλης. Στην κάθε «νησίδα» συνυπάρχουν η εργασία, η κατοικία και η μεταφορά. Πιο συγκεκριμένα τα κατακόρυφα «αστικά νησιά» χωρίζονται μεταξύ τους από τους μεγάλους αυτοκινητοδρόμους και ενώνονται με τις πεζογέφυρες, όπως ακριβώς συμβαίνει με το αρχιπελάγους που ταυτόχρονα χωρίζει αλλά και ενώνει τα νησιά μεταξύ τους. Η επανάληψη των ομοιόμορφων «αστικών νησιών» συγκροτεί το «αρχιπέλαγος High-rise City» και οι άνθρωποι που κατοικούν και εργάζονται μέσα σε αυτά δημιουργούν τον χαρακτήρα της πόλης.

Εικόνα 10. High-rise City (1924), Ludwig Karl Hilberseimer, προοπτική απεικόνιση

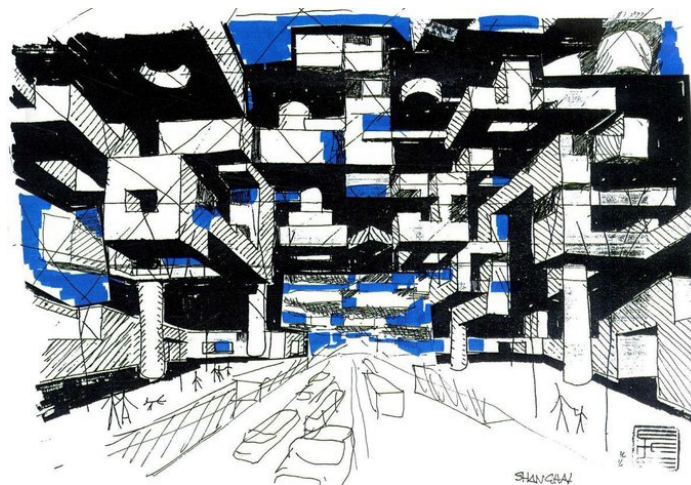
04 | Spatial City, Yona Friedman

Το 1959 σχεδιάζεται από τον Yona Friedman η «Spatial City» (Χωρική Πόλη) όπου πρόκειται για μια κινητή κοινωνία. Ο Yona Friedman επηρεασμένος από το κίνημα του μεταβολισμού εισάγει στην αρχιτεκτονική του τις θεμελιώδεις έννοιές του. Μιλάει για την παροδικότητα των κτιρίων και τη σύντομη παλαιώσή τους. Επίσης θεωρεί σημαντική την τεχνολογία, η οποία χρησιμοποιείται στις κατοικίες για να αλλάζει και να ανανεώνεται σύμφωνα με τις εκάστοτε ανάγκες των κατοίκων.

Η Spatial City δίνει ελευθερία κινήσεων στους κατοίκους της και παρέχει τη δυνατότητα να μεταβάλλονται τα κτίρια ανά τακτά χρονικά διαστήματα, όταν το επιβάλλουν οι ανάγκες τους. Επιδιώκοντας να μην υποβαθμίσει την υποκείμενη πόλη, πρότεινε μια δεύτερη πόλη 15-20μ. πάνω από την υφιστάμενη. Η πόλη είναι ένα πλαίσιο που πληρώνεται από τις κατοικίες. Όλα τα δομικά στοιχεία που συνδέονται με τον κάθε χρήστη, όπως τοίχοι, πλάκες δαπέδου και χωρίσματα, είναι κινητά και η αρχιτεκτονική σκόπιμα αποφεύγει να δεσμευτεί σε οποιοδήποτε συγκεκριμένο στυλ ή μοτίβο χρήσης. Η κατοικία και η εργασία συνυπάρχουν ελεύθερα και ευέλικτα εντός αυτού του χωροδικτυώματος.

Η Spatial City μπορεί να διασχίσει περιοχές όπου η κατασκευή δεν είναι δυνατή ή ακόμη και τις υφιστάμενες πόλεις. Αυτή η τεχνική επιτρέπει έναν νέο τύπο αστικής ανάπτυξης, δηλαδή αυτή της τριδιάστατης πόλης μέσα σε ένα πλέγμα. Η διάταξη κάθε επιπέδου δεν θα καταλάμβανε περισσότερο από το πενήντα τοις εκατό της συνολικής δομής για να παρέχει αέρα και φως σε κάθε κατοικία και στην πόλη που βρίσκεται από κάτω. Η ανύψωση αυτών των επιπέδων καθιστά δυνατή τη συγκέντρωση μιας βιομηχανικής, μιας οικιστικής και μιας εμπορικής πόλης στον ίδιο χώρο, σε ένα συμπαγή χώρο-δίκτυο. Τα κτίρια «αγγίζουν» το έδαφος, έχουν ελάχιστη επιφάνεια έδρασης, είναι μεταβλητά και κινητά, και μπορούν να μεταμορφωθούν κατά βούληση από τον κάτοικο. Έτσι, η Χωρική Πόλη αποτελεί αυτό που ο Yona Friedman ονόμασε «τεχνητή τοπογραφία»: ένα πλαίσιο που αιωρείται στον χώρο και πραγματοποιεί μια νέα χαρτογράφηση της επικράτειας μέσω ενός ομοιογενούς, συνεχούς και απροσδιόριστου δικτύου. Μέσα σε αυτήν τη μεγαδομή, αυτό το αρθρωτό ύφασμα προσφέρει σε μια πόλη την προοπτική της απεριόριστης ανάπτυξης.

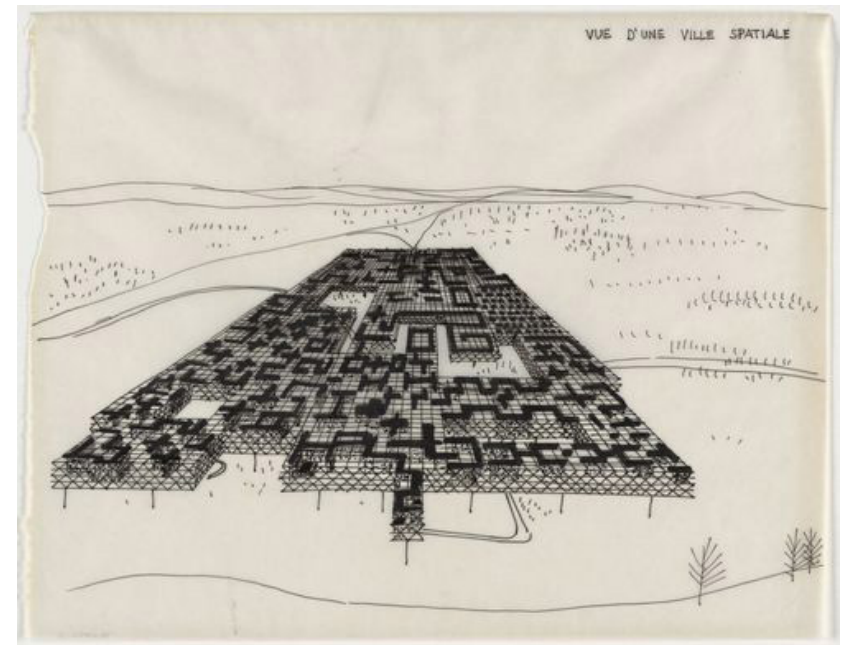
Το έργο σχεδιάστηκε για να κατασκευαστεί οπουδήποτε και προοριζόταν να προσαρμοστεί σε οποιοδήποτε κλίμα, καθώς έχει την δυνατότητα επέκτασης, μεταβολής και επανάληψης επ' άπειρον. Ο Friedman φροντίζει μέσα από τον σχεδιασμό του να δημιουργήσει μια κοινωνία ελεύθερη, απαγκιστρωμένη από την ανθρώπινη εργασία, ευπροσάρμοστη στις εκάστοτε συνθήκες και αποτελούμενη από νέα συστήματα που σχετίζονται τόσο με τις καθημερινές όσο και με τις κοινωνικές ανάγκες του ανθρώπου. Επικεντρώνεται στον ελεύθερο χρόνο των ανθρώπων και στην ελευθερία τους, σε όλες τις εκφάνσεις της, δημιουργώντας μια κινητή κοινωνία.

Εικόνα 11. Spatial City (1959). Yona Friedman, προοπτικό σκίτσο

Η Spatial City ως νησί

Η Spatial City είναι η κινητή πόλη που «επιπλέει» πάνω από την υφιστάμενη πόλη. Πρόκειται για ένα «κινητό νησί» που ορίζεται από το σταθερό πλέγμα στην περιμέτρό του και ο διαχωρισμός του με τον περίγυρό του γίνεται κατανοητός στην τομή του καθώς υψώνεται πάνω από την πόλη που βρίσκεται άθικτη στη βάση του. Η πόλη αποτελεί έναν νέο απομονωμένο τόπο που αναπτύσσεται πάνω από τον υφιστάμενο τόπο (city above the city), συμβάλλοντας στην λύση του προβλήματος της αστικοποίησης. Ενώ, εντός του πλέγματος της «Χωρικής πόλης» δημιουργούνται νέες κοινότητες-πόλεις (cities in the city), στις οποίες περιέχονται η κατοικία και η εργασία που διαχωρίζονται από την υπόλοιπη πόλη σχηματίζοντας «νησιά» που «αιωρούνται» εντός του πλέγματος, μετατρέποντας το έτσι σε αρχιπέλαγος. Στην πραγματικότητα συγκροτούνται αλληλεπικαλυπτόμενες πόλεις που η μια αλληλεπιδρά με την άλλη, όπως ένα νησί επιδρά με την θάλασσα που το περιβάλλει, εφόσον και όταν το επιτρέψουν τα όρια τους, τα οποία είναι διάχυτα και διαφορετικά κάθε φορά.

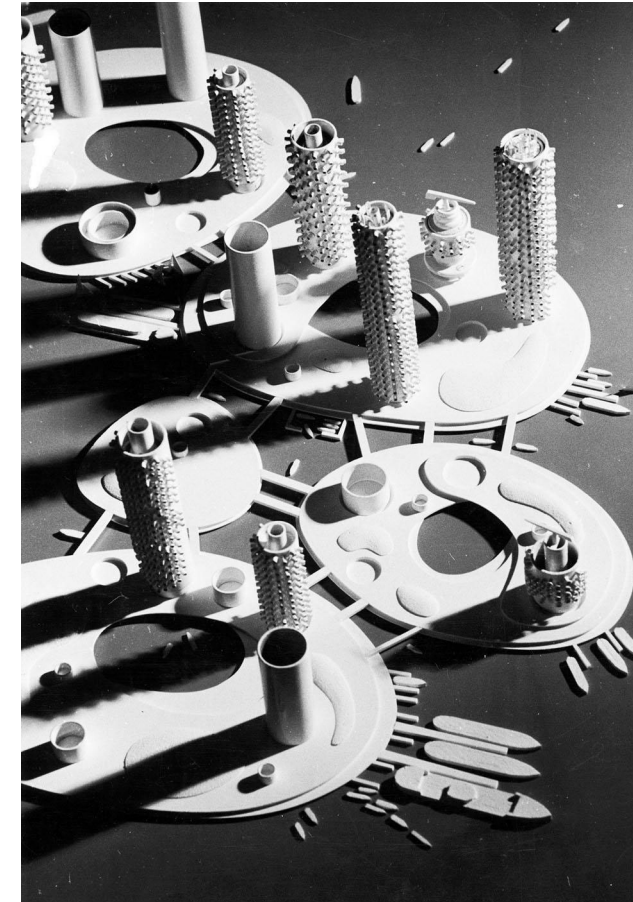

Εικόνα 12. Spatial city (1959), Yona Friedman, προοπτικό σκίτσο

05 | Marine City, Kiyonori Kikutake

Το 1959 ο Ιάπωνας αρχιτέκτονας Kiyonori Kikutake, βασικό μέλος της ομάδας του μεταβολισμού, πρότεινε τη Marine City ως μία από τις πρώτες προτάσεις που αποκρυσταλλώνουν τις θεωρητικές θέσεις του μεταβολισμού περί νέας πόλης, νέου τρόπου ζωής, κατοικία-κύτταρο, αέναη αλλαγή και ανάπτυξη. Η πρότασή του λειτουργεί ως μια απάντηση στην υποβάθμιση του βιοτικού επιπέδου και στην ασταθή πολιτική και κοινωνική κατάσταση λόγω του περιορισμού της γης. Ωστόσο, ο σκοπός της θαλάσσιας πόλης δεν είναι ούτε να διευρύνει τη γη, ούτε να ξεφύγει από τη στεριά αλλά να αποτελέσει ένα νέο αστικό αρχέτυπο για τη ζωή στη θάλασσα. Ο Kikutake τοποθέτησε τη Marine City μεταξύ των προτάσεων του τύπου «Megastucture» επειδή προσπάθησε να ενσωματώσει την αρχιτεκτονική με την κλίμακα της πόλης. Η πόλη αυτή, είχε μελετηθεί να φιλοξενήσει δυο συνοικίες του Τόκιο, περιλαμβάνοντας και όλες τις απαιτούμενες υπηρεσίες.

Αποτελεί μια πλωτή βιομηχανική πόλη με κυκλικό σχήμα και διάμετρο 4 χλμ. Στην περιφέρεια της πόλης, θα βρίσκονταν δώδεκα βιομηχανικές εγκαταστάσεις, συνολικής έκτασης περίπου 1.000.000 τ.μ. νησίδες από μπετόν «επιπλέουν» στην θάλασσα και πάνω τους υπάρχουν κυλινδρικοί πύργοι (ουρανοξύστες ύψους 500μ.) οι οποίοι αποτελούν την βασική και σταθερή δομή, καθώς και τις μονάδες-κατοίκησης. Η θάλασσα εισέρχεται στο εσωτερικό της πλωτής πόλης και στο κέντρο της υπάρχουν οι κατακόρυφες μονάδες-κατοίκησης και ο πύργος ελέγχου. Η μεταφορά προς αλλά και εντός της πλωτής βιομηχανικής πόλης, στην οποία συνυπάρχουν κατοικία και παραγωγή γίνεται με καράβι.

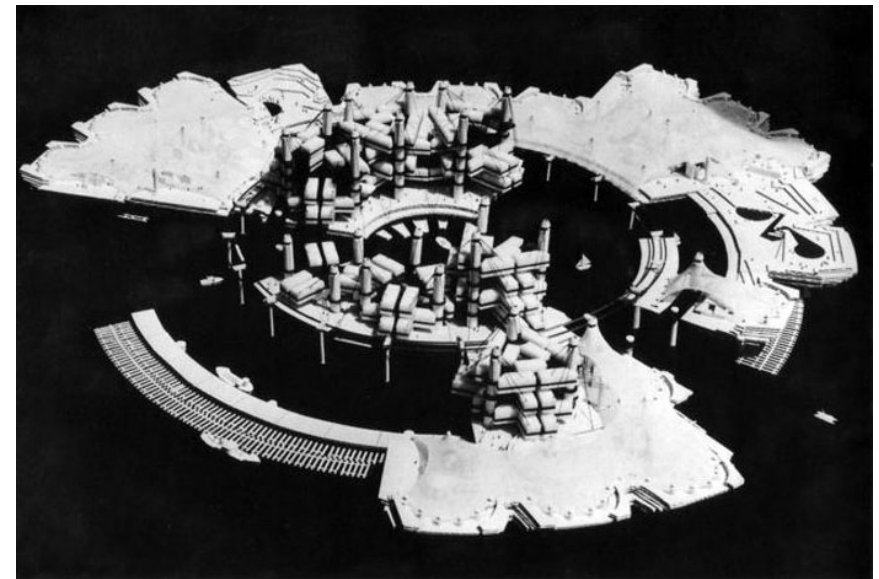

Εικόνα 13. Marine City (1959), Kiyonori Kikutake, μακέτα

Η Marine City ως νησί

Η Marine City αποτελεί νησί, που στο κέντρο της βρίσκονται οι κατοικίες και ο πύργος ελέγχου και στην περίμετρό της απλώνονται οι δώδεκα βιομηχανικές πόλεις και αποκόπτεται από τον περίγυρό της μέσω της θάλασσας. Το στοιχείο του νερού οριοθετεί την πόλη και εισέρχεται στο εσωτερικό της, προκειμένου να διευκολυνθεί η κίνηση διότι το μοναδικό μέσο μεταφοράς είναι το καράβι.

Τα παραπάνω αποτελούν προφανή χαρακτηριστικά νησιού. Η πλωτή βιομηχανική πόλη λειτουργεί ως κάτι ξεχωριστό, ιδανικό και απομονωμένο από το συνηθισμένο, όπως το νησί που το ίδιο ορίζει την σχέση με τον περίγυρό του, ανεξαρτήτως της απόστασης από μια ήπειρο. Η συνύπαρξη σε ζώνες της κατοικίας και της βιομηχανίας εντός του κυκλικού σχήματος της Marine City υποδηλώνουν τον συμπαγή χαρακτήρα της πλωτής πόλης. Η Marine City ως ένα αυτόνομο μοντέλο κατοικίας και παραγωγής το οποίο αν πολλαπλασιαστεί και στη συνέχεια ενωθούν όλα τα αυτόνομα νησιά μεταξύ τους δημιουργείται αυτόματα ένα δίκτυο μέσα στην θάλασσα.

Εικόνα 14. Marine City πόλεις-νησίδες (1959), Kiyonori Kikutake, μακέτα

06 | Agricultural City (1960), Kisho Kurokawa

Η Agricultural City ή Αγροτική πόλη σχεδιάζεται το 1960 από τον Ιάπωνα αρχιτέκτονα και εκπρόσωπο του μεταβολισμού Kisho Kurokawa. Προοριζόμενη να αντικαταστήσει τις αγροτικές πόλεις στο Aichi στην Ιαπωνία που καταστράφηκαν από τον τυφώνα Ise Bay το 1959, η κατασκευή επρόκειτο να ανυψωθεί πάνω από το έδαφος για να αντιμετωπίσει μελλοντικές πλημμύρες.²¹

Ο μεταβολισμός θα δώσει σημασία στην γεωμετρία. Στις μελέτες αλλά και στα εφαρμοσμένα παραδείγματα γίνονται διακριτά βασικά γεωμετρικά σχήματα, τα οποία επαναλαμβάνονται και καταφέρνουν να δώσουν στο σύνολο ενδιαφέρον και μοναδικότητα διατηρώντας ταυτόχρονα μια εσωτερική καθαρότητα. Η αρχή του πολλαπλασιασμού είναι πολύ σημαντική, αφού ο σχεδιασμός είναι τέτοιος που να μην δημιουργεί ποτέ κλειστά-ολοκληρωμένα έργα, επιτρέποντας όχι μόνο την εσωτερική αλλαγή αλλά και την σχεδιασμένη-προβλεπόμενη επέκταση.²²

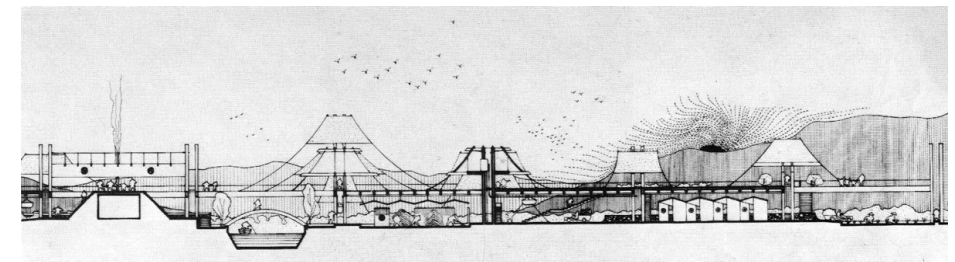
Σύμφωνα με τα παραπάνω σχεδιάζεται και η Agricultural City. Ο Kisho Kurokawa προσπαθεί να λύσει την αντίφαση μεταξύ πόλης και υπαίθρου μέσα από ένα σύστημα ευέλικτων και επεκτάσιμων δομών που προκαλούν οργανικές και μη ομοιόμορφες διαδικασίες ανάπτυξης. Πιο συγκεκριμένα η Αγροτική πόλη βρίσκεται μέσα σε ένα πλέγμα που υψώνεται πάνω από το έδαφος και επιχειρεί – με το ελάχιστο ίχνος στο έδαφος – να θέσει σε διάλογο υπαίθρο και αστικό ιστό. Η βασική μονάδα της αγροτικής περιοχής της Ιαπωνίας είναι μια κοινότητα 500 x 500 μ. που οργανώνεται γύρω από ένα ιερό, ένα σχολείο και ένα ναό. Παρατίθενται οριζόντια και ενώνονται με δρόμους. Όλα τα στοιχεία είναι υπέργεια και εδράζονται πάνω σε pilotis, αφήνοντας ανέπαφη τη γη. Σύμφωνα με το προτεινόμενο σχέδιο δρόμοι, υπηρεσίες ύδρευσης, ηλεκτρισμός και άλλες εγκαταστάσεις εγκαθίστανται 4μ. πάνω από το έδαφος. Αυτό θα επιτρέψει τον κοινό χειρισμό και τη διαχείριση των γεωργικών εργασιών.

Εντός του επεκτάσιμου αυτού πλέγματος υπάρχουν οι βασικές

μονάδες κατοίκησης (vide) οι οποίες έχουν σχήμα μανιταριού, μια ξύλινη κατασκευή που αποτελείται από έναν ως τρεις ορόφους με ένα κεντρικό κλιμακοστάσιο και γύρω του απλώνονται οι υπόλοιποι χώροι της κατοικίας. Κάθε τετράγωνο του πλέγματος έχει διάσταση 100 επί 100μ. και μπορεί να φιλοξενήσει μέχρι 200 άτομα. Πάνω στο πλέγμα υπάρχει το οδικό δίκτυο καθώς και οι τροφοδοσίες ύδρευσης και ηλεκτρισμού ενώ στα κενά που σχηματίζουν, στα τετράγωνα βρίσκονται οι μονάδες κατοίκησης και οι κοινόχρηστοι χώροι. Κάτω από αυτό το ευέλικτο και με δυνατότητα επέκτασης πλέγμα βρίσκεται η καλλιεργήσιμη γη η οποία είναι απαραίτητη για την Agricultural City καθώς η παραγωγή της βασίζεται στην γεωργία. Επομένως κατοικία και αγροτική παραγωγή βρίσκονται σε μια διαρκή συνύπαρξη εντός αυτού του συμπλέγματος.

«Οι αγροτικές πόλεις, οι βιομηχανικές πόλεις, οι πόλεις κατανάλωσης και οι πόλεις αναψυχής πρέπει να αποτελούν αναπόσπαστο μέρος μιας συμπαγούς κοινότητας. Θα πρέπει να υπάρχει ένα ξεχωριστό αστικό σύστημα μεταξύ αυτών των πόλεων. Οι αγροτικές πόλεις έχουν δυνατότητες ως μελλοντικές πόλεις. Και αυτός είναι ο λόγος που είναι απαραίτητο να υπάρχει ένα βασικό σχέδιο για τη μελλοντική επέκτασή τους».

Kisho Kurokawa, 1960

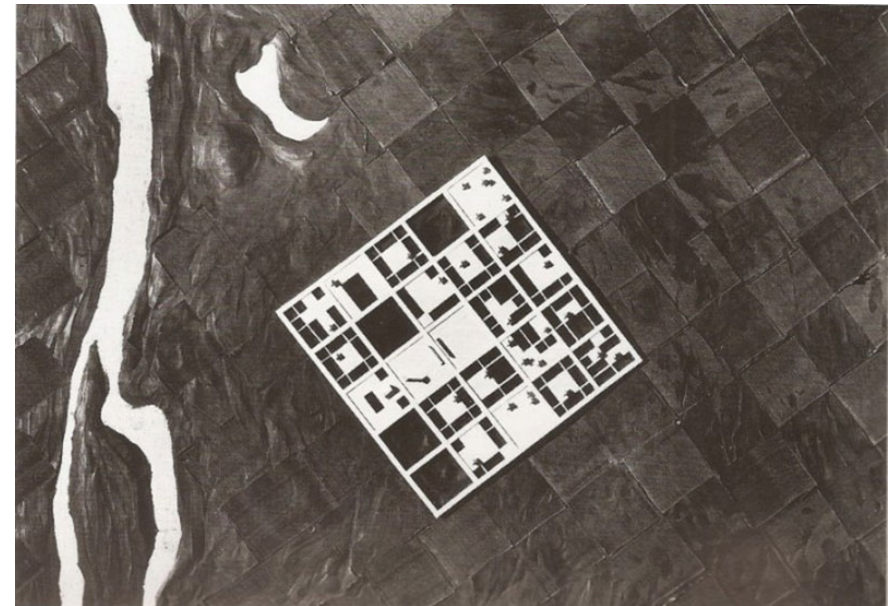
Εικόνα 15. Agricultural City (1960), Kisho Kurokawa, τομή της πόλης

²¹Κ. Kurokawa, Metabolism in Architecture, 1977, p. 46

²²R. Pernice, Metabolism reconsider. Its role in the architectural context of the world, 2004, p.358

Η Agricultural City ως νησί

Η «Αγροτική πόλη» σχηματίζει ένα νησί εντός πλέγματος που «επιπλέει» πάνω από την καλλιεργήσιμη γη. Τα όρια της Αγροτικής πόλης, που την απομονώνουν από την υφιστάμενη πόλη εντοπίζονται στην τομή της καθώς αποτελεί έναν ανεξάρτητο τόπο πάνω από τον ήδη υπάρχον (city above the city). Η πόλη μπορεί να πολλαπλασιάζεται και να επεκτείνεται οριζόντια επίαόριστο σχηματίζοντας αυτόνομες νησίδες που «επιπλέουν» πάνω από την υπάρχουσα εξακολουθώντας να διατηρούν τα διάχυτα κατακόρυφα όριά τους με την καλλιεργήσιμη γη. Μέσα στα τετράγωνα που προκύπτουν από το πλέγμα δημιουργούνται μικρότερες οριοθετημένες πόλεις – κοινότητες (cities in the city), οι οποίες λειτουργούν σαν αυτόνομες ομοιόμορφες νησίδες εντός του «νησιού-πλέγματος». Η πόλη φαίνεται να είναι απομονωμένη από την ύπαιθρο αλλά ταυτόχρονα την χρειάζεται, όπως ένα νησί χρειάζεται την θάλασσα για να διαχωριστεί από μια ήπειρο. Στην πραγματικότητα η καλλιεργήσιμη έκταση που βρίσκεται κάτω από την Αγροτική πόλη μοιάζει με το «πράσινο αρχιπέλαγος» (green archipelago) όπως προαναφέρθηκε εντός του οποίου σχηματίζεται ένα δίκτυο από τις αυτόνομες αστικές μονάδες που μοιάζουν να «επιπλέουν» δημιουργώντας νησιά με το δικό τους πρόγραμμα και οργάνωση που οφείλεται στην ανθρώπινη δραστηριότητα.

Εικόνα 16. Agricultural City (1960), Kisho Kurokawa, κάτοψη της πόλης

07 | Ηλεκτρονική πολεοδομία, Τάκης Χ. Ζενέτος

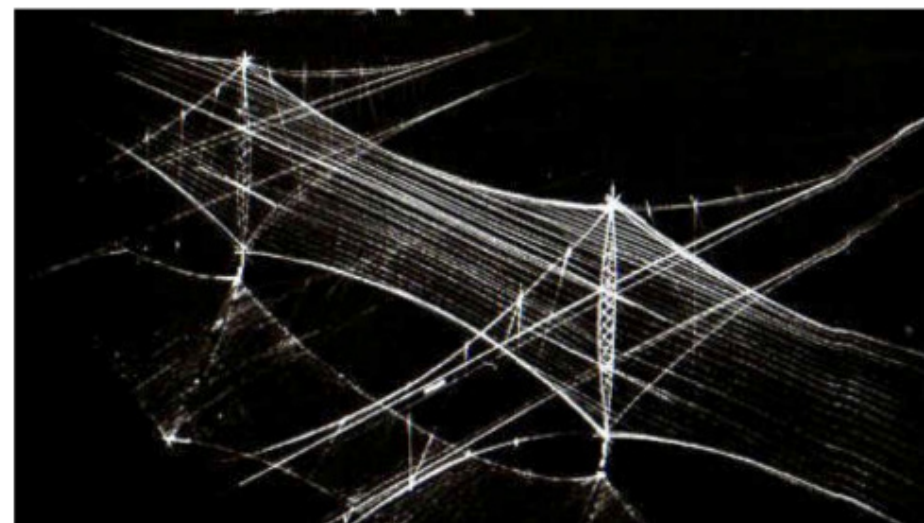
Φανερά επηρεασμένος από το κίνημα του μεταβολισμού είναι και ο αρχιτέκτονας Τάκης Ζενέτος και αυτό γίνεται αντιληπτό μέσα από το παράδειγμα της «Ηλεκτρονικής Πολεοδομίας» που οραματίστηκε και σχεδίασε το 1963.

Η βασική ιδέα του Ζενέτου σχετίζεται με την ανάπτυξη ενός ηλεκτρονικού περιβάλλοντος, προκειμένου να λυθεί το πρόβλημα συμφόρησης στα αστικά κέντρα και ο εξανθρωπισμός της ζωής των πολιτών. Η «Ηλεκτρονική Πολεοδομία» αντιπαρτίθεται στο zoning και αναπτύσσεται κατακόρυφα. Η επιφάνεια της γης απελευθερώνεται και φιλοξενείται ξανά το χαμένο φυσικό περιβάλλον με τη δημιουργία ενός δεύτερου φλοιού, έξω από το κέλυφος της γης.²³ Ο Ζενέτος προβάλλει την κλίμακα χωρίς όρια: «*Το θέμα της κλίμακας μεγέθους είναι ρευστή έννοια και είναι μάλλον θέμα εθισμού*». Η χωρίς όρια επέκταση γίνεται μέσα από την αέναη επανάληψη όμοιων στοιχείων που συγκροτούν ένα ουδέτερο τεχνολογικό υπόβαθρο, το οποίο μπορούμε να χειριστούμε επιδέξια σύμφωνα με τις επιθυμίες μας, υποστηρίζει ο ίδιος.²⁴ Χρησιμοποιεί τα τελευταία επιτεύγματα της τεχνολογίας της εποχής του, σε μια προσπάθεια να αποδεσμεύσει τον άνθρωπο από την εργασία.

Πιο συγκεκριμένα, η ιδέα του σχετίζεται με μια καλωδιωτή κατασκευή, η οποία προσαρμόζεται ανάλογα με τα στοιχεία, τα οποία προσθαφαιρούνται σε αυτή και άλλοτε δημιουργούν ένα τεχνητό έδαφος, άλλοτε μονάδες κατοίκησης. Το σύστημα αυτό υποστηρίζεται από ένα ισχυρό δίκτυο διασύνδεσης, το οποίο επιτρέπει την τηλε-εργασία, την τηλε-εκπαίδευση και γενικότερα την τηλε-διαχείριση, οργανώνοντας με αυτόν τον τρόπο μια πιο ελεύθερη κοινωνία, η οποία με την λογική κυττάρων - καψουλών δημιουργεί ένα ολοκληρωμένο οργανικό κύκλωμα.

Ο Ζενέτος οραματίζεται μια αταξική κοινωνία, απελευθερωμένη και απαγκιστρωμένη από την εργασία μέσω της ανεπτυγμένης τεχνολογίας που χρησιμοποιεί, με διακριτό το δικαίωμα της ελευθερίας του ανθρώπου και πάνω

απ' όλα μια κοινωνία, η οποία συναρμολογείται από τον ίδιο τον άνθρωπο, σύμφωνα με τις ανάγκες του. Ο άνθρωπος εντός αυτού του χωροδικτύωματος που διαρκώς επεκτείνεται πάνω από την επιφάνεια της γης, γίνεται διαδραστικός και αποκτά την δυνατότητα να μεταβάλλει συνεχώς τον χώρο μέσω των τηλε - δραστηριοτήτων. Ο Ζενέτος επιθυμεί να λύσει το πρόβλημα του υπερσυνωστισμού των αστικών κέντρων μέσω της κατακόρυφης ανάπτυξης και της συνύπαρξης εργασίας και κατοικίας εντός του χωροδικτύωματος.

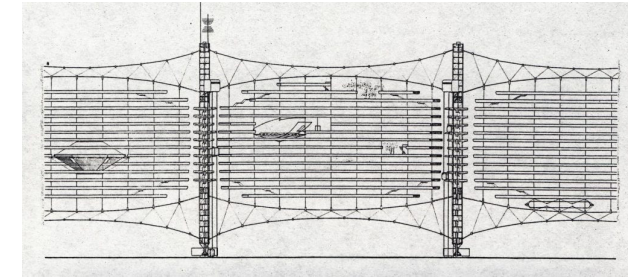
Εικόνα 17. Ηλεκτρονική Πολεοδομία (1961), Τάκης Χ. Ζενέτος, προοπτικό ενός στοιχείου

²³Ε. Καλαφάτη - Δ. Παπαλεξόπουλος, Τάκης Χ. Ζενέτος Ψηφιακά Οράματα και Αρχιτεκτονική, 2006, σ.26

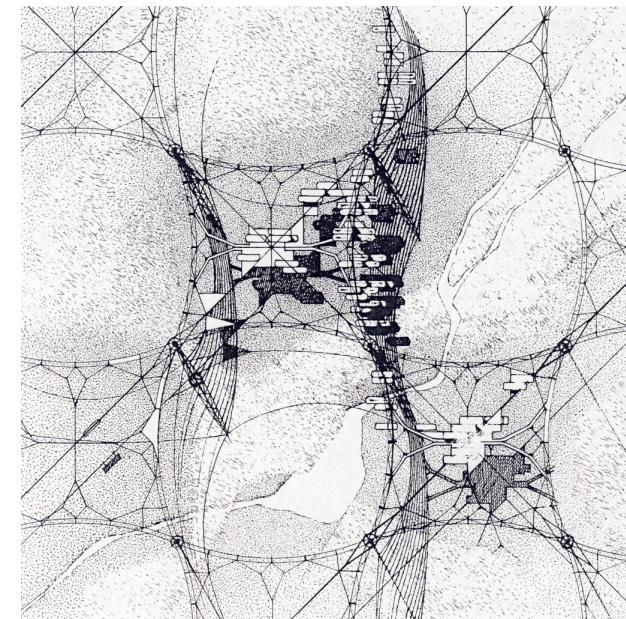
²⁴Ε. Καλαφάτη - Δ. Παπαλεξόπουλος, Τάκης Χ. Ζενέτος Ψηφιακά Οράματα και Αρχιτεκτονική, 2006, σ.26

Η Ηλεκτρονική πολεοδομία ως νησί

Το έργο του Τ.Χ. Ζενέτου αφήνει περίπου ανέγγιχτο το φυσικό περιβάλλον και «επιπλέει» πάνω σε αυτό με την ελάχιστη δυνατή επιφάνεια. Η πόλη-χωροδικτύωμα αναπτύσσεται κατακόρυφα και τα όριά της, αυτά που την διακρίνουν από το υφιστάμενο έδαφος εντοπίζονται στην τομή της. Διαφέρει σε κλίμακα από τα προηγούμενα παραδείγματα καθώς ο Ζενέτος φαντάζεται την Ηλεκτρονική Πολεοδομία ως έναν ιστό που αναπτύσσεται κατακόρυφα και οριζόντια και θα τυλίγει την γη. Από τη μια δημιουργούνται πυκνές αστικές δομές – κέντρα, στην κάτοψη του πλέγματος, τα οποία αποτελούν νησιά με διάχυτα όρια και οφείλονται στην ανθρώπινη δραστηριότητα. Από την άλλη, εστιάζοντας στο χωροδικτύωμα που υψώνεται κατακόρυφα, μετατρέπεται το ίδιο σε αρχιπέλαγος που διαχωρίζει και ταυτόχρονα ενώνει τις αυτόνομες μονάδες, οι οποίες δημιουργούνται στο εσωτερικό του και δραστηριοποιείται ο άνθρωπος. Αυτές οι αυτόνομες μονάδες θα μπορούσαν να παρομοιαστούν με νησιά που «επιπλέουν» εντός ενός συνόλου, οι οποίες αυτό-ορίζονται καθώς έχουν τα δικά τους χαρακτηριστικά, την δική τους κοινωνική δομή τα οποία αποτελούν χαρακτηριστικά ενός νησιού. Στην πραγματικότητα η Ηλεκτρονική πολεοδομία μεταφράζεται ως ένα νησί που «επιπλέει» πάνω από την υφιστάμενη πόλη (city above the city) που εύκολα παρομοιάζεται με τη θάλασσα, η οποία διατηρεί την αυτονομία της και στο εσωτερικό της δημιουργούνται μικρότερες αυτόνομες μονάδες (cities in the city), όπου η εργασία και η κατοικία συνυπάρχουν αλλά με διαφορετικούς όρους καθώς δημιουργεί ένα διαδραστικό περιβάλλον για τον άνθρωπο.

Εικόνα 18. Ηλεκτρονική Πολεοδομία (1961), Τάκης Χ. Ζενέτος, τομή

Εικόνα 19. Ηλεκτρονική Πολεοδομία (1961), Τάκης Χ. Ζενέτος, κάτοψη

08 | Nakagin Capsule Tower, Kisho Kurokawa

Το Nakagin Capsule Tower είναι ένας πύργος μεικτής χρήσης κατοικιών και γραφείων στο Τόκιο, σχεδιασμένος από τον αρχιτέκτονα Kisho Kurokawa. Το κτίριο είναι ένα σπάνιο διατηρούμενο παράδειγμα Ιαπωνικού Μεταβολισμού, το οποίο κατασκευάστηκε εντός δύο ετών (1970-1972) και κατεδαφίστηκε πρόσφατα.

Η διαφορά της κλίμακας σε σχέση με τα προηγούμενα παραδείγματα είναι εμφανής καθώς το συγκεκριμένο παράδειγμα αφορά κτίριο και όχι πόλη. Η ενότητα δημιουργήθηκε με σκοπό να στεγάσει ταξιδιώτες επιχειρηματίες που εργάζονταν στο κέντρο του Τόκιο κατά τη διάρκεια εβδομάδας. Αποτελούνταν από δύο κατακόρυφους φέροντες οργανισμούς, οι οποίοι στήριζαν 140 τυποποιημένες, προκατασκευασμένες κατοικήσιμες κάψουλες διαστάσεων 4x2,5μ. και το ύψος του κτιρίου έφτανε τους δεκατρείς ορόφους. Ο εσωτερικός χώρος ήταν πλήρως εξοπλισμένος και μπορούσε να χρησιμοποιηθεί είτε ως κατοικία είτε ως γραφείο. Παράλληλα για οποιαδήποτε χρήση υπήρχε η δυνατότητα αναδιαμόρφωσης του χώρου αφού αρκετός εξοπλισμός ήταν αναρτώμενος και άλλαζε θέση οργανικά, ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες.²⁵ Πρόκειται για μια κατασκευή που αναπτύχθηκε καθ' ύψος προκειμένου να συμβάλει στην λύση του προβλήματος υπερσυνωστισμού στην πόλη του Τόκιο και αποτελεί επίσης ένα παράδειγμα συνύπαρξης κατοικίας και εργασίας εντός μιας συμπαγούς δομής.

Εικόνα 20. Nakagin Capsule tower (1972), Kisho Kurokawa

²⁵K. Kurokawa, *Metabolism in Architecture*, 1977, p. 105

Το Nakagin Capsule Tower ως νησί

Το Nakagin Capsule Tower είναι ένα κατακόρυφο «αστικό νησί» στην καρδιά του Τόκιο. Το σύμπλεγμα κατοικίας - εργασίας που δημιουργείται διαφοροποιείται από την υπόλοιπη πόλη εξαιτίας της χρήσης του αλλά και του σχήματος του. Η κάθε κάψουλα αποτελεί μια πανομοιότυπη αυτόνομη μονάδα, με συγκεκριμένα όρια και χαρακτηριστικά που διαμορφώνεται με βάση την χρήση του ανθρώπου. Όπως ακριβώς λειτουργεί και το εσωτερικό ενός νησιού, το οποίο ορίζεται από την θάλασσα που το περιβάλλει, έχει τα δικά του χαρακτηριστικά, διατηρεί την αυτονομία του και την απομόνωσή του, διαμορφώνεται από την ανθρώπινη ύπαρξη και αποτελείται και από άλλες μικρότερες κοινότητες στο εσωτερικό του που στο σύνολο τους συγκροτούν το νησί. Ο πολλαπλασιασμός αυτών των αυτόνομων μονάδων κατοικίας-εργασίας και η πυκνή τους συνύπαρξη γύρω από τους δυο κατακόρυφους πυρήνες, οι οποίοι επιτυγχάνουν την πρόσβαση με την πόλη, διαμορφώνουν το Capsule Tower και το μετατρέπουν σε ένα κατακόρυφο «νησί» που «επιπλέει» στην πόλη του Τόκιο.

Εικόνα 21. Nakagin Capsule tower (1972), Kisho Kurokawa

Παραδείγματα	Όριο	Πρόγραμμα	Κλίμακα	Γεωμετρία
01. Πόλη Chaux		 εργασία κατοικία		
02. Roadtown		 κατοικία εργασία μεταφορά		
03. High-rise city		 κατοικία εργασία		
04. Spatial city		 κατοικία + εργασία		
05. Marine city		 εργασία κατοικία		
06. Agricultural city		 κατοικία εργασία		
07. Ηλεκτρονική Πολεοδομία		 κατοικία + εργασία		
08. Nakagin Capsule tower		 κατοικία + εργασία		

Εικόνα 22. Διάγραμμα σύγκρισης παραδειγμάτων

Συμπέρασμα

Μέσα από την διερεύνηση της Ουτοπίας ως κάτι ιδανικό, που οδηγεί τον άνθρωπο στην υπέρβαση των ορίων του με σκοπό να μετατρέψει τις συνθήκες ζωής του σε ιδανικές, η Ουτοπία φαίνεται να μην υπάρχει, να πρόκειται για έναν τόπο ανύπαρκτο. Συχνά, η Ουτοπία όμως δείχνει έναν δρόμο, ένα όραμα που μπορεί να πραγματοποιηθεί μελλοντικά, όταν αλλάξουν οι συνθήκες, οι οποίες σε ενεστώτα χρόνο την κάνουν να μοιάζει με μη υπαρκτό τόπο. Εφόσον ο άνθρωπος μπορεί να συλλάβει την έννοια της Ουτοπίας, η τελευταία μπορεί σε έναν βαθμό, μερικώς δηλαδή, να πραγματοποιηθεί, και να συμβάλει στην βελτίωση της ζωής.

Προκύπτει λοιπόν μια μετάβαση από τη νοητική στη χωρική έννοια της ουτοπίας. Σε έναν χώρο αυτόνομο, αυτόνομο, αυτόνομο, σε έναν επίγειο παράδεισο, όπως ακριβώς περιγράφεται στο νησί της Ουτοπίας του Thomas More. Η Ουτοπία του More καταλαμβάνει ένα νησί που είναι τόσο απομονωμένο όσο ακριβώς χρειάζεται προκειμένου οι κάτοικοί της να αλληλεπιδρούν με τον υπόλοιπο κόσμο με τους δικούς τους όρους. Αυτή η απομόνωση είναι εφικτή μέσω του φυσικού ορίου που δημιουργείται με τη στεριά, τη θάλασσα.

Η κοινωνία των Ουτοπιανών του More ανέπτυξε την αυτοσυνείδησή της μετά την «κατασκευή» του νησιού, το οποίο θα μπορούσε να λειτουργεί ως μια ετεροτοπία, ένας παράλληλος τόπος στον υφιστάμενο. Επομένως, η εν μέρει υλοποιημένη Ουτοπία θα μπορούσε κανείς να σκεφτεί ότι πρόκειται για ένα νησί. Ένα απομονωμένο νησί, όχι γιατί βρίσκεται μακριά από την στεριά, αλλά γιατί διαχωρίζεται με όρια από αυτή, σαν μια ξεχωριστή πραγματικότητα. Έτσι θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν και οι οκτώ συμπαγείς εκδοχές κατοικίας και εργασίας που αναλύονται παραπάνω, ως «αστικά νησιά», καθώς βρίσκονται στην στεριά ως αυτόνομες, απομονωμένες σχεδιασμένες εκδοχές πόλης, διατηρώντας τα τεχνητά όριά τους, που περιέχουν την κατοικία και την εργασία, ως τους δυο βασικούς συντελεστές προκειμένου να θεωρηθεί μια πόλη αυτόνομη και ιδανική, όπως το ουτοπικό νησί του Thomas More. Η έννοια του νησιού χρησιμοποιείται όχι μόνο για να περιγράψει την οριοθέτηση ενός τόπου αλλά και για να συμβολίσει την έννοια της συμπαγίας, ως κάτι που εμπεριέχεται ταυτόχρονα εντός ενός

πλασίου, όπως η κατοικία και η εργασία, που συνυπάρχουν σε μια πυκνή σχέση μεταξύ τους εντός των σχεδιασμένων εκδοχών που αναλύθηκαν.

Τα «αστικά νησιά» θέτουν στον χώρο αυστηρά όρια μεταξύ εσωτερικού και εξωτερικού. Ο πολλαπλασιασμός των «αστικών νησιών» συγκροτεί ένα «αρχιπέλαγος-πόλη», περιγράφοντας τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν οι σχεδιασμένες, συμπαγείς εκδοχές κατοικίας και εργασίας μέσα στην υπάρχουσα πόλη, ως οριοθετημένες, αυτόνομες Ουτοπίες.

Με βάση την αναλυτική περιγραφή των οκτώ παραδειγμάτων προκύπτει ότι σε όλα εντοπίζονται χαρακτηριστικά του νησιού. Αυτό γίνεται κατανοητό μέσα από την διάκριση των ορίων τους, τα οποία εντοπίζονται είτε στην περίμετρό τους είτε στην τομή τους, ανεξαρτήτως κλίμακας, αλλά και μέσα από το αλληλεπικαλυπτόμενο πρόγραμμα το οποίο βασίζεται στην εργασία επιθυμεί τον άνθρωπο όχι ως Homo Lubens αλλά ενεργό και δραστήριο, στοιχεία που εμφανίζονται και στην Ουτοπία του More.

Οι συμπαγείς εκδοχές κατοικίας και εργασίας που προαναφέρθηκαν καθίστανται συγκρίσιμες με το νησί της Ουτοπίας όπως εισήχθη από τον Thomas More που του απέδωσε συγκεκριμένα χωρικά χαρακτηριστικά. Κανένα από τα παραπάνω παραδείγματα δεν έχει υλοποιηθεί – εκτός από το Nakagin Capsule Tower – αλλά παρόλα αυτά πρόκειται για σχεδιασμένες ουτοπίες που διατηρούν τα χαρακτηριστικά τους και προβάλλουν ένα συγκεκριμένο συμπαγές μοντέλο αστικοποίησης που εναντιώνεται στο zoning λειτουργιών δηλαδή στο εκτεταμένο μοντέλο αστικοποίησης.

Στην πραγματικότητα, τα οκτώ παραδείγματα συλλαμβάνονται και σχεδιάζονται με προθέσεις να συγκροτήσουν μια Ουτοπία, όχι με σκοπό να μην υλοποιηθούν αλλά με σκοπό να επιτευχθεί η ευδαιμονία, το ιδανικό για τον άνθρωπο.

Βιβλιογραφία:

- Aureli P. V., *The Possibility of an Absolute Architecture*, 2011. THE MIT PRESS, Cambridge
- Cacciari M., *Το Αρχιπέλαγος*, 1999. Εκδόσεις: Τραυλός.
- Deleuze G., *L'Île déserte et autres textes. Textes et entretiens (Desert Islands and other texts)*, 1953-1974, THE MIT PRESS, Cambridge
- Koolhaas R., *Delirious New York. A Retroactive Manifesto for Manhattan*, 1994. The Monacelli Press, New York.
- More T., *Ουτοπία*, Αθήνα, 2003, εκδόσεις: ΙΑΜΒΛΙΧΟΣ
- Kurokawa K., *Metabolism in Architecture*, 1977
- Sommariva E., *Cr(eat)ing City: Urban Agriculture*, άνοιξη 2015, εκδόσεις: List Lab
- Ungers O. M., *Cities within the city*, 1977.
- Καλαφάτη Ε. –Παπαλεξόπουλος Δ., Τάκης Χ. Ζενέτος *Ψηφιακά Οράματα και Αρχιτεκτονική*, 2006, εκδόσεις: LIBRO
- Φατούρος Δ., *Ουτοπίες, αρχιτεκτονική κα πόλη*, *The Greek Review of Social Research*, έκδοση Εθνικού κέντρου κοινωνικών ερευνών, 1990

Άρθρα – περιοδικά:

- Foucault M., *Des espaces autres Hétérotopies (Περί Αλλοτινών Χώρων)*, Ομιλίες και Γραπτά, *Architecture, Mouvement, Continuité*, τεύχος 5ο, Οκτώβριος 1984
- Levitas R., *Marxism, Romanticism and Utopia: Ernst Bloch and William Morris*, *Radical Philosophy* 051, άνοιξη 1989
- Pernice R., *Metabolism reconsider. Its role in the architectural context of the world*, *JAAB*, τόμος 3, No.2, Νοέμβριος 2004
- San Rocco islands 1, τεύχος 2. *Περιοδικό, χειμώνας* 2011

Πηγές εικονογράφησης:

-Εικόνα 1. Fort Boyard, Περιοδικό San Rocco 1 islands, μακέτα
Πηγή: <https://www.abitare.it/en/design-en/2011/04/14/san-rocco-1-islands-2/>

-Εικόνα 2. Αναπαράσταση από το νησί της Ουτοπίας του Thomas More (1516)
Πηγή: <https://visualarts.net.au/news-opinion/2015/utopia-what-do-you-wish/>

-Εικόνα 3. Berlin as a Green Archipelago, O.M. Ungers
Πηγή: <https://busratanoglu.wordpress.com/2019/11/30/individual-re-sponse-for-the-city-as-archipelago-by-oswald-mathias-ungers/>

-Εικόνα 4. The City of the Captive Globe, Rem Koolhaas
Πηγή: <https://busratanoglu.wordpress.com/2019/11/30/individual-re-sponse-for-the-city-as-archipelago-by-oswald-mathias-ungers/>

-Εικόνα 5. Η ιδανική πόλη Chaux (1775), Claude-Nicolas Ledoux
Πηγή: https://de.wikipedia.org/wiki/Datei:Claude-Nicolas_Ledoux_Die_Salinen-stadt_Chaux.jpg

-Εικόνα 6. Η ιδανική πόλη Chaux (1775), Claude-Nicolas Ledoux, τοπογραφικό
Πηγή: <http://www.mindeguia.com/dibex/Ledoux-Chaux-e.htm>

-Εικόνα 7. Roadtown (1910), Edgar Chambless
Πηγή: <https://longstreet.typepad.com/thesciencebookstore/2009/11/roadtown-linear-cities-and-living-in-a-line-edgar-chambless-and-michael-graves.html>

-Εικόνα 8. Roadtown (1910), Edgar Chambless
Πηγή: <https://architectureau.com/articles/is-this-roadtown/>

-Εικόνα 9. High-rise City (1924), Ludwig Karl Hilberseimer, προοπτική απεικόνιση
Πηγή: <https://www.artic.edu/artworks/101044/highrise-city-hochhausstadt-perspective-view-north-south-street>

-Εικόνα 10. High-rise City (1924), Ludwig Karl Hilberseimer, προοπτική απεικόνιση

Πηγή: <https://www.artic.edu/artworks/101044/highrise-city-hochhausstadt-perspective-view-north-south-street>

-Εικόνα 11. Spatial City (1959). Yona Friedman, προοπτικό σκίτσο
Πηγή: <https://archeyes.com/yona-friedman/>

-Εικόνα 12. Spatial city (1959), Yona Friedman, προοπτικό σκίτσο
Πηγή: <https://www.moma.org/collection/works/800>

-Εικόνα 13. Marine City (1959), Kiyonori Kikutake, μακέτα
Πηγή: <https://archeyes.com/marine-city-megastructure-kiyonori-kikutake/>

-Εικόνα 14. Marine City πόλεις-νησίδες (1959), Kiyonori Kikutake, μακέτα
Πηγή: <https://archeyes.com/marine-city-megastructure-kiyonori-kikutake/>

-Εικόνα 15. Agricultural City (1960), Kisho Kurokawa, τομή της πόλης
Πηγή: <https://archeyes.com/agricultural-city-kurokawa-kisho/>

-Εικόνα 16. Agricultural City (1960), Kisho Kurokawa, κάτοψη της πόλης
Πηγή: <https://archeyes.com/agricultural-city-kurokawa-kisho/>

-Εικόνα 17. Ηλεκτρονική Πολεοδομία (1961), Τάκης Χ. Ζενέτος, προοπτικό ενός στοιχείου
Πηγή: Καλαφάτη Ε. -Παπαλεξόπουλος Δ., Τάκης Χ. Ζενέτος Ψηφιακά Οράματα και Αρχιτεκτονική, 2006, σελ. 29

-Εικόνα 18. Ηλεκτρονική Πολεοδομία (1961), Τάκης Χ. Ζενέτος, τομή
Πηγή: <https://www.teetkm.gr/takis-zenetos/>

-Εικόνα 19. Ηλεκτρονική Πολεοδομία (1961), Τάκης Χ. Ζενέτος, κάτοψη
Πηγή: <https://www.teetkm.gr/takis-zenetos/>

-Εικόνα 20. Nakagin Capsule tower (1972), Kisho Kurokawa
Πηγή: <https://archeyes.com/nakagin-capsule-tower-kisho-kurokawa/>

-Εικόνα 21. Nakagin Capsule tower (1972), Kisho Kurokawa
Πηγή: <https://archeyes.com/nakagin-capsule-tower-kisho-kurokawa/>

